

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Cheb v roce 1945

Marek Hruza

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Cheb v roce 1945

Marek Hrůza

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Lhoták, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

Zde bych chtěl poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Janu Lhotákovi, Ph.D. za jeho pomoc a cenné rady, které mi byly při zpracování vybraného tématu nápomocny.

Obsah

Úvod	1
1 Stručný popis města a jeho dějiny	5
1.1 Fakta o městě	5
1.2 Události v Chebu před rokem 1945	5
2 Cheb v době okupace a nacistické propagandy	7
2.1 Zhoršené hmotné a materiální podmínky obyvatelstva	8
2.2 Nová hrozba pro obyvatele.....	9
2.3 Výzvy k obyvatelstvu.....	11
2.4 Následky náletů na město.....	12
3 Osvobození Chebu	14
3.1 Doporučení kapitulovat	15
3.2 Proniknutí amerických jednotek do města	16
3.3 Kapitulace města.....	17
3.4 Dozvuky posledních bojů v Chebu	17
4 Poválečný život v Chebu.....	19
4.1 Správa města.....	19
4.1.1 Vyhlášky a nařízení pro obyvatele.....	20
4.1.2 Diskriminace Němců a zásahy do jejich životů.....	21
5 Odsun německého obyvatelstva	25
6 Zpětné osídlování.....	27
Závěr	29
Seznam zkratk	31
Seznam pramenů a literatury	32
Resumé	35
Seznam textových a obrazových příloh	36

Úvod

Témata jako je historie města Chebu, zde probíhající války, silné rozpory či vztahy provázané mezi Čechy a Němci v tomto městě jsou stále velmi aktuálními tématy a stěží se dají kompletně vyčerpat. Daný rozsah problematiky umožňuje několik rovin zkoumání, a proto není možné se věnovat každému z nich v celé šíři. Tato bakalářská práce si dává za úkol zabývat se jedním ze zásadních témat moderní historie, a to koncem druhé světové války, konkrétně rokem 1945. Událostmi tohoto roku se práce zabývá na příkladu města Chebu. Vývoj ve zvoleném městě a období bude nastíněn v dalších kapitolách práce.

Práce si klade za cíl zmapovat důležité změny ve městě během roku 1945 a podat odpověď na otázku, zda bylo zdejší bombardování nutné. Analýza by však bez projednání příčin předcházejících těmto významným událostem nebyla kompletní. Poznatky získané zkoumáním pramenů či odborné literární a regionální produkce budou proto doplněny pohledem pamětníka těchto událostí za pomoci provedeného rozhovoru. Rozhovor s Jiřím Pötzlem, jenž byl proveden za účelem rozšíření pramenné základny, se uskutečnil 1. dubna 2023. V práci je primární přístup syntézy z různých zdrojů sesbíraných poznatků, pomocnou metodou je orální historie. Relevantní části z výpovědí pamětníka (v úplnosti přepsané v textové příloze práce) byly pečlivě vybrány a poté organicky zakomponovány do příslušné kapitoly, zároveň je k informacím přistupováno kriticky, jelikož paměť funguje mnohdy selektivním způsobem a některé události mají tendenci být zapomenuty.

Celá práce je rozčleněna do šesti hlavních kapitol a několika podkapitol a bere v úvahu odlišné vnímání situace dvou národnostních skupin, každá strana totiž reprezentuje odlišný přístup a mentalitu. Jejich vzájemné vnímání začalo být od jisté doby negativní, neboť jedna strana se začala cítit utlačovaně, z čehož pramenily, jak se dozvíme, další problémy. První kapitola nejprve uvádí stručný popis města Chebu, kde je charakterizován jeho základní populační a historický vývoj. Dále se snaží krátce uvést důležitá okamžiky před rokem 1945, jež jsou pro kompletní pochopení tématu nezbytné. Druhá kapitola uvádí do problematiky každodenního života Chebanů během nacistické okupace. Ukazuje, v jaké situaci se nacházelo německé vojsko v roce 1945 a zároveň popisuje kroky nacistických činitelů, které byly na území Chebu prováděny za účelem potlačení paniky obyvatel, což bylo nezbytné pro udržení moci ve městě. Dále kapitola ukazuje, jak se kvalita života občanů ve městě pomalu, ale jistě zhoršovala. Lidé neměli nárok na plný příděl základních potřeb, a proto byli nuceni uchýlovat se k zoufalým krokům, za které jim hrozil trest. Dalším problémem pro občany se stala hrozba

náletů. Kapitola rozebírá i jednotlivé nálety a jejich důsledky na město. Dále zmiňuji následky náletů, kvůli kterým bylo mnoho budov v tomto krátkém období zničeno, některé budovy byly sice pouze poškozeny a následně opraveny, avšak pozdější léta ukázala, že jsou tyto budovy nevyhovující nově zvolenému režimu. Poukázáno je taktéž na konkrétní výzvy pro obyvatelstvo. Poslední část kapitoly pojednává o útěku obyvatel, kteří byli donuceni podnikat riskantní přechody přes hranice. Další kapitola, tedy třetí, se věnuje velmi rozsáhlému tématu, a to osvobození města. Představeny jsou intenzivní momenty, které se mezi dvěma vojenskými silami odehrály a byly pro osvobození nezbytné, jako například proniknutí amerických vojsk do města a jeho následná kapitulace. Čtenář díky tomu může nahlédnout na samotný konec války s hlavními důvody, proč se tak stalo. Je zde ukázána situace z obou stran barikád, nechybí ani subjektivní pohled na doporučení kapitulace pro nacistické vojáky. V kapitole čtvrté tvoří hlavní téma život po osvobození. Analyzovány jsou problémy nastalé krátce po osvobození s nově dosazenou městskou správou. V tomto období začal vyvstávat největší problém, co se týče vztahů mezi Němci a Čechy. Problém nabíral takových rozměrů, že se do něj musela vložit vláda spolu s tehdejšími prezidentem. Rozsáhlou problematikou odsunu německého obyvatelstva se zabývá pátá kapitola. Nastalé spory mezi oběma národy se začaly intenzivně řešit. Zdejší Češi tu totiž už nemohli dále vystát Němce a mohli prý za všechno, co způsobil Adolf Hitler. Jak ale zjistíme, toto řešení bylo jedním z těch nejkontroverznějších v novodobé historii českých zemí. Poslední, šestá kapitola se zaměřuje na zpětné osidlování Chebu. Nahradit německé obyvatele jinými nebylo opět tak jednoduché, jak se na první pohled zdálo. K tomuto kroku bylo potřeba do průmyslu a zemědělství dosadit extrémní počet nových, ale i zručných pracovníků. Situace se přitom ve zbědovaných oblastech značně zkomplikovala přicházejícími „zlatokopy“. Doplnkovou část práce tvoří přílohy. V těch je možné nalézt velmi zajímavý rozhovor s pamětníkem událostí a fotografie z jeho soukromého archivu.

Z vybrané doby se dochoval relativně malý počet dobových písemností, mnoho jich nebylo vydáno vůbec, velká část byla, jak se dočteme, cíleně zlikvidována ustupujícími nacisty.¹ Dodnes zneprístupněné fondy ztěžují výtěžnost tématu, použitelné literatury je nevelké množství. V první řadě se jedná o fondy Místní národní výbor Cheb a Okresní národní výbor Cheb uložené ve Státním okresním archivu v Chebu. Stejnou měrou to ovšem platí i o Archivu města Chebu, uloženém tamtéž. Jistou náhradou za tuto absenci je rukopisná pamětní kniha, sepsaná ručně Radmilem J. Slavíkem. Chebská knihovna tvořící základnu regionální

¹ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 34.

literární produkci bohužel nemohla být využita v požadované míře. V září roku 2022 její skladovací prostory postihl požár a předem vybrané tituly se staly nepoužitelnými. Tyto místem limitované zdroje literatury nelze získat v knihovnách jiných, a proto musely být obměněny či nahrazeny publikacemi odlišnými. Vhodným zdrojem náhrady bylo periodikum *Chebsko* z knihovny Muzea města Chebu.

Z odborné literatury vztahující se k vybranému tématu jsou využity publikace primárně s regionálním záběrem. Platí to především o pracích Jaromíra Boháče, od něhož byly vybrány dva následující tituly, ty nesou název *Cheb – město* a *Starý Cheb*. Obě knihy se velmi detailně zaobírají tematikou města Cheb již od dávných dob včetně válečné situace. Vhodné jsou zejména pro krátké představení města. Využita byla také díla Miloslava Brože, která dokáží poskytnout velmi rozsáhlou informační základnu pro potřeby této práce. Zajímavé jsou především svým smyslem pro detail, přičemž některé z těchto detailů nejsou zmíněné v žádné jiné publikaci. K výběru posloužily zejména knihy *Cheb v období druhé světové války (události let 1938–1945)* a *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, ta se, jak název napovídá, zabývá mnohem širší časovou periodou vhodnou pro přiblížení informací v první kapitole. Za přínosné dílo se rovněž dá považovat *Osvobození – Cheb* od Jitky Chmelíkové. Využito bylo zejména kvůli hojnému rozsahu probíraných problémů. Tato publikace se podobně jako knihy Miloslava Brože zabývá tematikou války a chodu města ve válečných letech, ale také situací po roce 1945. Detailnímu popisu událostí na Chebsku, či dokonce v celé republice se věnují dvě vybrané monografie od Jindřicha Marka. První dílo nese název *Oblastní čs. vojenské velitelství Cheb v květnu 1945* a zaměřuje se na místní aktivity jednotlivých spojeneckých jednotek. Další autorovo monografie s názvem *Šeríkovy sólokapr* je významná především tím, že se jedná o soubor historických reportáží přímo od spojeneckých novinářů a vojáků.

Využito bylo rovněž publikace nesoucí název *Američané a Cheb rok 1945*, jež vychází ze záznamů zde působících amerických vojáků či očitých svědků. Sepsal ji již zmíněný kronikář Radmil J. Slavík. Vybrané publikace umožnily pochopení důležitých detailů daného tématu a dokázaly práci obohatit o zajímavé poznatky. Pro kompletnost byly v práci využity rovněž relevantní části německých publikací, za zmínku stojí titul Waltera Koestlera pod názvem *Abschied von Eger: Die Geschichte der Magdalena K.* Za zajímavé příspěvky do dané problematiky lze označit i internetové zdroje Edith Berglerové a její publikaci *Das Kriegsende in Eger 1945* jednotlivě rozebírající poslední chvíle války v Chebu nebo online encyklopedii týkající se kultury a historie Němců s názvem *Online-Lexikon zur Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa*. Širší kontext pomohly při psaní práce osvětlit syntézy

příslušného období českých dějin, konkrétně společná práce Jana Gebharta a Jana Kuklíka v rámci ediční řady *Velké dějiny země Koruny české*.

1 Stručný popis města a jeho dějiny

1.1 Fakta o městě

Město Cheb se nachází na západě České republiky. Ve své blízkosti má města jako Aš, Mariánské lázně, Františkovy lázně, která se nacházejí ve stejném okrese – Cheb. Samotné město disponuje počtem 30 420 obyvatel, celý okres 87 938 obyvateli, kteří sídlí na území o rozloze 1046 km².² Pro zajímavost jen rok 1939 v chebském okrese čítal 43 270 občanů. Přímo v Chebu to pak bylo 31 672.³ Rok 1945 přinesl skokový nárůst, co se týče počtu obyvatel ve městě, své o tom jistě věděl tehdejší starosta Chebu Emil Janka. Celkový počet se však v závislosti na vývoji situace neustále měnil, a to i v řádu deseti tisíců.⁴ O dva roky později se situace opět drasticky změnila, v té době zde pobývalo pouze 15 000 občanů.⁵

1.2 Události v Chebu před rokem 1945

Dané západočeské město disponuje vskutku rozsáhlou historií, proto není možné zavítat do všech důležitých událostí, které se zde v průběhu let udály. V této kapitole zmíním významné předchozí události, jež nelze opomenout v souvislosti s probíraným rokem 1945.

V českých zemích v období 19. století měla změna vládnutí za následek také zásadní dopad na život lidí. S dosud nemyslitelnou volností přišlo také první poukazování na autonomii pohraničních oblastí.⁶ Světové události zapříčiněné 1. světovou válkou odstartovaly v pohraničí značnou rivalitu mezi Čechy a Němci, jelikož obě strany zastávaly zásadně odlišný politický názor. Němci se totiž kriticky vymezovali proti nově vytvořené Československé republice a svou rétorikou poukazovali na to, že Chebsko není české území.⁷ Menšinová

² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Údaje o obyvatelích [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/11244/17816755/330083222710.pdf/a569958a-6358-4486-9695-6b22e3062a1e?version=1.1>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Údaje o rozloze [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142333240/33008421q4c1.pdf/9958a4bd-49cb-411e-abb1-94156393e64b?version=1.7>.

³ DEUTSCHE VERWALTUNGSGESCHICHTE [online]. *Von der Reichseinigung 1871 bis zur Wiedervereinigung 1990* [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: https://treemagic.org/rademacher/www.verwaltungsgeschichte.de/sud_eger.html.

⁴ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 22–23.

⁵ Im Jahr 1947, nach der Vertreibung waren es nur noch rund 15.000 Einwohner. [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: <https://ome-lexikon.uni-oldenburg.de/orte/eger-cheb>.

⁶ BOHÁČ, *Cheb – město*, s. 33.

⁷ PEKAŘ, *Cheb a okolí*, s. 26.

politika vedená proti Němcům do roku 1938 neoplývala přílišnou vstřícností⁸, avšak jejich práva zůstala zachována a všichni obyvatelé si byli rovni.⁹

Nacionální otázky v pohraničí sílily, to dokazují i výsledky parlamentních voleb z roku 1929. Mimo strany české byla zastoupena i strana německá nesoucí název DSAP¹⁰, dobrého umístění této strany si všimli strany české a v dalších letech proti ní bojovaly, tyto snahy však, jak se dozvíme, nestačily. V daném roce sílil vliv německých nacionálně socialistických stran, a to především kvůli krizi, kterou byla republika paralyzována.¹¹ Rok 1933 přinesl výhru strany DNSAP¹² v obecních volbách.¹³ Ten samý rok Konrád Heinlein založil stranu SHF¹⁴, ta byla v roce 1935 přejmenována na SdP¹⁵ a nahradila zrušenou DNSAP. Tu se podařilo zrušit dříve, než byla zakázána její působnost.¹⁶ SdP se následně během krátké doby stala nejsilnější stranou v celém pohraničí, co se týče vlivu. Svědčí o tom i výsledky z parlamentních voleb konané o dva roky později, kdy absolutně vyhrála s 66 % v rámci celé republiky.¹⁷ Komunální volby roku 1938 však ukázaly, že strana DSAP zaznamenala prudký propad¹⁸, naproti tomu vliv SdP byl několikanásobně silnější.¹⁹

Uzavření mnichovské dohody znamenalo definitivní konec první republiky. Připojení Sudet vnímali zdejší obyvatelé pozitivně, jelikož to pro ně byla vidina lepších zítřků, ekonomická krize a nezaměstnanost se totiž začala pomalu vytrácet.²⁰ Na oslavu připojení pohraničí k Německu se do Chebu dne 3. října vydal Adolf Hitler, ten pro chebské Němce představoval vzor, který je měl zachránit před českým utiskováním.²¹

⁸ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 9.

⁹ Tamtéž, s. 10.

¹⁰ Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik.

¹¹ Tamtéž, s. 13.

¹² Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei.

¹³ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 14.

¹⁴ Sudetendeutsche Heimatfront.

¹⁵ Sudetendeutsche Partei.

¹⁶ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 15.

¹⁷ Tamtéž, s. 15–16.

¹⁸ Tamtéž, s. 16.

¹⁹ Tamtéž, s. 17.

²⁰ Tamtéž, s. 32.

²¹ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 5–6.

2 Cheb v době okupace a nacistické propagandy

Chvilkové zaslepení nacistickými ideály se však během několika let proměnilo ve smutnou realitu.²² Životní podmínky se zde v průběhu války rapidně zhoršily. Nic najednou nebylo tak dobré, jak se na počátku zdálo. Muži byli zrazeni a místo žití poklidného života museli bránit vlast.²³ Na zbylá pracovní místa po mužích byly povolány ženy.²⁴ Nacistická propaganda byla přítomná v každé oblasti, podrobit se jí měly veškeré lidské aktivity. Za jediný použitelný tiskový materiál nacisté považovali pouze Egerer Zeitung, jelikož byl značně proněmecký.²⁵ Zdejší lidé sice byli nuceni podřídit se mnohým cenzurám, avšak mít strach o svůj život nemuseli.²⁶

Konec roku 1944, ale především rok 1945, měl však mnohé změnit. Nacisté museli kvůli zhoršující se situaci podniknout kroky, které měly ukázat, že je vše pod kontrolou.²⁷ Takové akce byly podnikány vlivnou stranou NDSAP, která se zde starala o potřebný chod správních úřadů.²⁸ Svému lidu tuto propagandu nacističtí činitelé zprostředkovávali zejména skrze veřejné povzbuzování, které se častokrát uskutečňovalo na chebské půdě, ale i v okolí.²⁹ Ve stejném duchu proběhly v roce 1945 novoroční projevy, ty měly především vyburcovat lid k věrnosti Třetí říši. V některých projevech nacistky Anny Schasserové dokonce otevřeně zazněly výzvy směřující k ženám, jejichž posláním prý byla pomoc vlasti pod křídly armády, obdobně jako u mužů. Povzbuzování se často konalo v sále, dobově zvaném Mayergarten (dnes Svoboda). Zde měl svůj projev hlásat také zdejší vedoucí nacistů Franz Bog za účelem motivace přívrženců. Ti byli vyzváni, aby pomohli válkou vyčerpaným vojákům nebo lidem na útěku předáním starých oděvů či obuvi. Nezanedbatelné bylo hojné šíření zpráv o padlých mužích na frontě, tento fakt potvrzovaly i novoroční výtisky novin, ve kterých se stále častěji objevovaly zprávy o osudu místních mužů. V této době se chebští občané mohli dočíst až o 147 padlých vojácích. Ani následující měsíce nebyly pro čtenáře zásadní změnou, tisk psal o podobných počtech až do úplného konce války³⁰, avšak zde by mohla vyvstat legitimní námitka, že tyto počty nebyly tak úplně pravdivé, jelikož se jednalo o tisk ovládaný nacistickou

²² BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 32.

²³ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 9.

²⁴ Tamtéž, s. 10.

²⁵ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 46.

²⁶ Tamtéž, s. 48.

²⁷ GEBHART, KUKLÍK, *Velké dějiny zemí Koruny české*, s. 507.

²⁸ HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, s. 403.

²⁹ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 5.

³⁰ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 49.

propagandou, jak již bylo zmíněno výše. Padlých německých vojáků mohlo být ve skutečnosti mnohem více.

Velkou část nacistické propagandy tvořil takzvaný sbor mládeže Hitlerjugend, do kterého byli jedinci povinně zapojeni. Povinně museli nosit jednotné uniformy, aby se jeden od druhého neodlišovali. Další povinností členů sboru bylo zdravení důstojníků, ale i stejně postavených členů pozdravem „Heil Hitler!“. Další povinnost představovalo zúčastňování se vojenských výcviků, které tvořily základnu pro další postup a bylo možné se dále vyprofilovat až do jednotek Volkssturmu³¹, výcviky jedinců s sebou nesly časté a naléhavé nátlaky, které měly mladíky přimět, aby pokračovali v podobných aktivitách. Bylo tedy zřejmé, že již od ranných let byla mládež značně ovlivněna nacistickou ideologií.³²

Rovněž byly během daného období podstupovány různé kroky, aby se spojencům nepodařilo město dobýt. Jedním z těchto kroků bylo zatemňování domovů, o to se měli postarat sami občané, pouze organizaci plánu vedla zdejší civilní protiletectká obrana. Špatné zatemnění mohlo občanům přinést trest. Jen v lednu se mu nevyhnulo šest obyvatel.³³

2.1 Zhoršené hmotné a materiální podmínky obyvatelstva

Válka chebskému obyvatelstvu přinesla celou řadu nepříjemných překážek, se kterými se muselo vypořádat. Jednou z nich byl přidělový systém. Ten do roku 1945 hrozbu nepředstavoval, avšak i to se mělo změnit. Cheb začal během okupace pociťovat kritický nedostatek spotřebního zboží. Lidé značně pocítili i to, že bytů, které je možno obývat, bylo málo. Zásobování potravin bylo taktéž ztížené. Situace zašla až tak daleko, že kojenci byli připraveni o jejich možnost dostávat důležitý cukr. Taková situace měla pro mnohé pouze jedno řešení, osoby s dětmi se rozhodly potřebné suroviny krást. Krádeže se však netýkaly pouze surovin, kradla se i domácí zvířata. Nicméně tímto činem si však ještě přitížili a museli čelit trestu. Výjimkou nebyly ani regulace výnosu těchto domácích zvířat: v případě slepic si lidé mohli nechat jen omezené množství vajec.³⁴

Stejně závažný problém se objevil na přelomu roku 1944 a 1945. Jednalo se o tíživý nedostatek paliva. Tento nedostatek řešili občané po svém. Většinou se uchýlovali k pálení veřejných laviček.³⁵ Neschopnost plnohodnotného dodávání uhlí pocítili lidé v domácnostech

³¹ Německá lidová domobrana, vznikla 25. 9. 1944.

³² BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 49–50.

³³ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 6.

³⁴ BROŽ, *Cheb v období druhé světové války (události let 1938–1945)*, s. 40.

³⁵ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 50.

na začátku roku 1945, kdy jejich příděl byl rapidně snížen na hodnotu 30 %. Nárok na původní, stoprocentní příděl neměla ani vojenská učiliště³⁶, nemocnice, školy nebo pekaři.³⁷

Únor byl ve znamení dalšího šetření, příděl plynu pro občany se zastavil na rovné polovině, podniknuty byly také kroky pro omezení poštovních služeb. Šetřit se muselo samozřejmě i v oblasti hygieny. Každá osoba měla dostat pouze jeden kus mýdla a omezené množství pracích prostředků, se kterými si musela vystačit po celý měsíc. Kuřáci omezování pocítili rovněž značně, množství tabáku a cigaret pro ně bylo sníženo. Nejkritičtěji byl zdejšími vnímán nedostatek potravin, z tohoto důvodu musela být zkrácena i platnost potravinových lístků. V této době se muselo obyvatelstvo potýkat i se zákazem cestování.³⁸

Některé pracovní posty byly z nedostatku personálu nevyužity, například ve stravování probíhal samoobslužný prodej. Stejně tak se nedostatek týkal i veřejných služeb, zejména holičů. Kritická vojenská situace se promítla i v činech armády, která si přivlastnila jízdní kola obyvatel.³⁹

2.2 Nová hrozba pro obyvatele

Zhoršující situace si všiml i Adolf Hitler a 30. ledna promluvil ke svým německým obyvatelům. Nabádal zejména k vytrvání, ale také se nechal slyšet, že jeho lid se nachází ve velmi těžké situaci.⁴⁰

Jak nastíním níže, rok 1945 byl ve znamení zásadního zlomu. „Obyvatelstvo města a jeho okolí bylo stále více vystavováno bombardování nízko létajícími letadly, která měla za následek i smrt.“⁴¹

Mezi vojáky se proto začaly šířit stresující informace o blížící se spojenecké frontě. O situaci se pochopitelně začaly doslychat všechny vrstvy obyvatelstva. Šíření těchto poplašných informací mělo být ze strany Němců zabráněno. Jak je ale zřejmé, tento boj proti šíření „nevhodných“ informací se nedařil. Nedařilo se ani bránit město proti spojencům, přiblížili se

³⁶ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 7.

³⁷ BROŽ, *Cheb v období druhé světové války (události let 1938-1945)*, s. 40.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž, s. 41.

⁴⁰ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 8.

⁴¹ Jedoch war die Bevölkerung der Stadt und des Umlandes ab da verstärkt Beschießungen durch Tiefflieger ausgesetzt, wobei es auch Tote gab. [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: <http://www.egerer-landtag.de/Geschichte/Kriegsende.htm>.

totiž natolik, že mohli podnikat na město nálety. První větší nálet proběhl 23. října 1944.⁴² Tuto informaci potvrzuje i mnou vybraný pamětník Jiří Pötzl.⁴³

Začátkem zimních měsíců dalšího roku americké letectvo přelétávalo nad městem velmi často. Další nálet Cheb postihl 7. února. Při této příležitosti si US Army za cíl vybrala leteckou továrnu, která byla situována nedaleko Chebu.⁴⁴ Pamětník vzpomínal i na tento nálet.⁴⁵ Od 15. února nebylo výjimkou ani podstupování plnohodnotných náletů, při kterých umírali obyvatelé⁴⁶, intenzivní vzpomínku na nálet z této doby má i narátor.⁴⁷

Následující měsíc byl, co se týče náletů, mnohem intenzivnější. Chebským vzdušným prostorem prolétávalo stále větší množství amerických bombardérů. Jejich blízkost a možné nebezpečí oznamovaly poplašné sirény. Obyvatelé už byli s touto skutečností poměrně sžití, jelikož sirény bylo možné slyšet čím dál častěji, dokonce i v noci.⁴⁸ Při každém rozeznění sirén se měli obyvatelé uchýlovat do protileteckých krytů. Problémem však bylo, že tyto kryty se nenacházely vždy tam, kde by se hodily všem obyvatelům města. Právě pro tyto občany bylo možné se uchýlit do krytů veřejných. Takové kryty byly označeny snadno viditelnými nápisy, podle kterých se mohli lidé řídit. Také si mohli všimnout bílé barvy na zemi, kterou byly vyobrazeny značení k těmto krytům. Situace byla však značně ztížená tehdy, když se město objevilo pod soumrakem noci. Kvůli zatemňovacímu nařízení byly tyto stezky ke krytům stěží viditelné.⁴⁹

Město v organizaci krytů uplatňovalo dlouhodobý plán, sestávající z opravení starých objektů a budování krytů nových. Dle připravovaného plánu měly kryty pojmout až 12 000 obyvatel. Kryt s největší kapacitou ve městě sídlil pod zdejším hostincem Karg, jenž se nacházel v dnešní Dyleňské ulici. Takový kryt dokázal pojmout cca 2 000 osob, tyto rozměrově větší kryty disponovaly možností ochrany proti jedovatým plynům. Kromě dobře vybavených krytů mohli občané využít ještě kryty provizorní, což v praxi znamená, že se často schovávali

⁴² Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 8.

⁴³ JP: „*Jo, tak ten první nálet, když byl v Chebu, tak jsme byli normálně v bytě, v tom baráčku, jak jsem Vám ukazoval [fotografii tohoto domu mi narátor ukazoval osobně]. Táta seděl zrovna na obědě doma a říkal „dneska asi něco přijde“. Šli jsme, dívali jsme se, viděli jsme, jak tam letadla letí. To byl ten první nálet, ale to nebyl moc těžkej v Chebu.*”

⁴⁴ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 12.

⁴⁵ JP: „*Potom, když byly druhý nálety, při druhým náletu jsme šli do lesa, to byl takovej Čurčí háj, teď je tam sídliště (Sídliště na Zlatém vrchu), tam jsme se skládali do toho úhozu. My jsme bydleli právě pod ním, u vody.*“

⁴⁶ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 11.

⁴⁷ JP: „*A třetí nálet, jak jsem ukazoval, jak byla ta továrna – Mucholupka (Tato továrna se nacházela také na Zlatém vrchu, nedaleko narátorova domu), tam udělali jako kryt do skály, to už byl ten větší nálet. To už se úplně sypaly kameny. Pak jsme vylezli na rampu a najednou přiletěl, úplně to tátu srazilo zpátky asi 20 metrů od tý rampy, padla puma, víš.*”

⁴⁸ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 14.

⁴⁹ Tamtéž.

ve svých sklepech, kde byla možnost fatálních následků, pokud by byl dům zasažen.⁵⁰ Zkušenosti z ukrývání v krytech popisuje i pan Jiří.⁵¹

Při provádění náletů lidé samozřejmě velmi trpěli a byli v neustálém stresu, jelikož nevěděli, kdy přijde nálet další. Nemohli se na dobu náletu pochopitelně připravit předem. S tímto souvisely i pozdní příchody pracujících do zaměstnání, zpoždování veřejné dopravy atd. V obchodech se z tohoto důvodu zavedly speciálně upravené otevírací doby, během kterých bylo možné si nakoupit. Pokud tuto možnost někdo nevyužil, musel počkat až do dalšího dne. Taktéž pokulhávalo i dovážení důležitých komodit na určená místa, právě výše zmíněné lidské aktivity byly vyvstalým nebezpečím postihnuty takřka nejvíce.⁵²

Těžko uvěřitelné tedy je, že v Chebu kromě bombardování neprobíhaly do poloviny dubna 1945 žádné bojové operace.⁵³ Narušení života obyvatel to bylo z pochopitelných důvodů i tak velmi zásadní.

2.3 Výzvy k obyvatelstvu

Výzvy nacistického režimu k obyvatelstvu probíhaly průběžně. Lidé byli nabádáni k vytrvání až do konečného vítězství⁵⁴ skrze různá hesla. Hesla byla vyobrazována nejčastěji na dobře viditelných místech, zejména na chodnících nebo na domech.⁵⁵ 20. března se obyvatelstvo dočkalo poněkud bizarního doporučení. Bylo zakázáno bělit své prádlo, protože bílá barva je prý pro spojenecké piloty dobrým indikátorem k útoku.⁵⁶ Další z bizarních výzev se týkala stížností hospodských. Těm se nelíbilo, že kvůli náletům lidé utíkají od jídla bez placení. Z tohoto důvodu se zavedlo placení předem.⁵⁷

⁵⁰ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 50.

⁵¹ JP: „Byla tam tma, svítilo se tam svíčkama, bylo to u vody, tam dole už byla spodní voda z Ohře. A jak to bouchalo, bouchalo, tak lidi tam říkali „musíte mluvit nebo křičet nebo brečet, aby vám nepraskly bubínky“, teď se začal sypat strop, pak jsme vyšli ven a viděli jsme zkázu, smradu jak v Cařihradu, protože jak to bylo spálený, ty bomby atd atd no.”

⁵² Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 14–15.

⁵³ In Eger war es, abgesehen von Bombardierungen, bis Mitte April 1945 zu keinen Kampfhandlungen gekommen. [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: <http://www.egerer-landtag.de/Geschichte/Kriegsende.htm>.

⁵⁴ Durch zu halten bis zum Endsieg – doslovný přepis z němčiny. Přesně znamená právě „vydržet do konečného vítězství”.

⁵⁵ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 14.

⁵⁶ Tamtéž, s. 15.

⁵⁷ Tamtéž, s. 15–16.

2.4 Následky náletů na město

Pro velkou část měst či vesnic v Evropě platilo, že život během válečných let v nich mnohdy nebyl jednoduchý nebo alespoň prodělaly velké změny. Město Cheb se dokonce stalo takovým místem, o kterém byli nacisté přesvědčeni, že nesmí padnout.⁵⁸ Stalo se takzvaným „Stützpunkt“.⁵⁹ Toto přesvědčení stálo nacistické jednotky mnoho úsilí, snažili se, aby Cheb za žádnou cenu nepadl, nechtěli se ho samozřejmě jen tak vzdát. Stejně velké úsilí vynaložilo i americké vojsko, které se naopak snažilo k městu dostat. Vystávalo zde tedy životní nebezpečí pro civilní obyvatelstvo, kvůli již zmíněné bombardovací ofenzívě ze strany americké armády, také se zde mimo jiné objevovalo velké procento možných škod na budovách.

Následky bombardování byly často rozsáhlé, tím si prošli i obyvatelé Chebu v osmý dubnový den, kdy byl americkými jednotkami proveden nejničivější nálet v historii celého města (jednalo se v pořadí o čtvrtý nálet).⁶⁰ Dle demoličního seznamu z roku 1963 zde v poslední rok války stálo až 2100 budov.⁶¹ Více než čtvrtinu z nich tento nálet těžce poznamenal, 200 budov kompletně zmizelo v sutinách, dalších 400 nálet poškodil. Škody se nevyhnuly ani chebskému nádraží a budovám, které jej blízce obklopovaly. Tato část města byla náletem poznamenána nejzásadněji. Například ulice Bayernstrasse (bývalá ulice u nádraží) zmizela kompletně z mapy. Následky náletu byly patrné taktéž na dnes velmi vytížených ulicích, jako jsou ulice Wolkerova, Žižkova, Palackého a další.⁶² Pan Jirí na tomto místě doplňuje, že velké škody si nálet vyžádal i v jiné ulici.⁶³ Ve stejném duchu se nesly i počty mrtvých, historická data se shodují na minimálním čísle 800, ale s jistotou to odhadnout nelze.⁶⁴

US Army se během náletů nesnažila atakovat pouze nádraží a jeho okolí, ale často prováděla předem promyšlené útoky na strategické cíle a pouze za dobré viditelnosti, aby se vyhnula riziku decimování okolních a nedůležitých objektů.⁶⁵ Nálet, kterému město čelilo o dva dny později, byl jeden z těch méně decimujících. Při tomto náletu byl označen za cíl místní viadukt, který je do dnešního dne důležitým článkem pro vlakovou dopravu mezi Chebem a Františkovými lázněmi. V tomto plánu americkým jednotkám pomohly samy jednotky

⁵⁸ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 34–35.

⁵⁹ V češtině znamená právě „opěrný bod nebo bod obrany“. MATĚJÍČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 210.

⁶⁰ BROŽ, *Cheb v období druhé světové války (události let 1938-1945)*, s. 45.

⁶¹ BOHÁČ, *Starý Cheb*, s. 2.

⁶² BROŽ, *Cheb v období druhé světové války (události let 1938-1945)*, s. 45.

⁶³ JP: „No třeba byla postihnuta i Riegrova, ale ne tolik jako nádraží a kolem.“

⁶⁴ MATĚJÍČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 304.

⁶⁵ Tamtéž, s. 294.

německé, přesněji nacistická domobrana Volkssturm, která zásadně poškodila pilíře viaduktu.⁶⁶

Sílu ve vzdušném prostoru ukázalo americké letectvo opět 20. dubnový den, kdy se zaměřilo na kostel sv. Mikuláše a jeho vysoké věže.⁶⁷ Přihlížející si je prý spojovaly s hořícími pochodněmi.⁶⁸ Městu Cheb byl jeho nemalý počet zdejších strategických cílů jakousi slabinou, tyto objekty značně lákaly americké letce ke zničení⁶⁹, proto je možno říci, že právě Cheb byl postižen bombardovacími akcemi nejvíce z celého okresu.⁷⁰ Jen za období 4 měsíců museli být chebští občané nuceni využít kryty až 89 krát.⁷¹ Vystává zde tedy otázka, bylo bombardování místních objektů (často i civilních) ze strany amerických jednotek opravdu nutné?

Nejničivější nálet na město z 8. dubna neměl za následek pouze obrovské škody a oběti. Spousta přeživších se v této době rozhodla z nebezpečného prostředí utéct za lepšími vyhlídkami a do bezpečí. Cílem pro tento silný proud obyvatel bylo sousední Německo.⁷²

Nacistům se ale útek obyvatelstva pochopitelně nelíbil, proto byl v návaznosti vydán rozkaz vrchním starostou a SS Obersturmbannführerem⁷³ JUDr. Siebertem Schneiderem pro všechny, kteří plánují útek, aby tak nečinili, jinak riskují potrestání. Chebští občané se měli raději věnovat obraně města, načež to byl právě on, kdo pod soumrakem noci opustil Cheb a mířil rovněž do sousedního Německa.⁷⁴

19. dubna se do Chebu rozhodl zavítat velitel obrany Sudet Konrád Heinlein a měl jasné sdělení. Obránci prý nebojují tak, jak by si představoval⁷⁵ a v písemném prohlášení dodal, že „Cheb musí být držen do posledního kamene, i kdyby pod tímto kamenem měli zhynout chebští do posledního!“⁷⁶ Zajímavé ale je, že když se členové Gestapa⁷⁷ dozvěděli o pozici amerických vojsk, tak se se svým přístupem příliš nelišili od prostých občanů. Taktéž ihned prchli, avšak krytí pod falešnou identitou.⁷⁸

⁶⁶ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 24.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ KOESTLER, *Abschied von Eger. Die Geschichte der Magdalena K.*, s. 148.

⁶⁹ MATĚJČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 319.

⁷⁰ TOMS, *Poslední měsíce nacistického režimu ve vládním obvodu Cheb (Karlovy Vary)*, s. 178.

⁷¹ 89 mal waren die Egerer während der ersten vier Monate des Jahres 1945 durch ihr Heulen in die Keller geschickt worden. [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: <http://www.egerer-landtag.de/Geschichte/Kriegsende.htm>.

⁷² Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 25.

⁷³ Je hodnost příslušníků jednotek NSDAP oddílů SA a SS.

⁷⁴ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 25.

⁷⁵ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 56.

⁷⁶ Tamtéž, s. 57.

⁷⁷ Geheime Staatspolizei – odtud název Gestapo, jednalo se o tajnou policii za dob nacistického režimu.

⁷⁸ MAREK, *Šeríkový sólokapr*, s. 147.

3 Osvobozování Chebu

Aby mohlo být město drženo do posledního kamene, provedli obránci různé kroky ke zpomalení nebo zastavení postupu spojeneckých jednotek. Snažili se zatarasit cestu pokácenými stromy a pak na vhodná místa nastražili miny. Takové pasti byly přítomné na spoustě místech, aby spojence překvapily.⁷⁹

Možné krveprolití rozpoznal i farář Hugo Gerstberger z evangelického kostela Chrám Pokoje a arciděkan Wilhelm Doppl z kostela sv. Mikuláše. Takovému činu chtěli zabránit, a tak se ráno 20. dubna rozhodli domluvit majoru Geisslerovi a dopracovat se společně k tomu, aby bylo město předáno bez boje. Tento rozhovor však skončil neúspěchem.⁸⁰

Americká vojenská technika se neúprosně přibližovala k Chebsku, což mělo za následek značné vyostření situace.⁸¹ Snahy nacistů o zpomalení nepřátelské armády potvrdilo i nově vydané opatření ARLZ, skládalo se, jak název napovídá, ze čtyř částí. První v pořadí bylo A, v němčině Auflockerung. Hlavní náplň opatření "A" tkvěla v přesunu nepotřebných věcí pro boj nebo hospodářství do bezpečných míst. V opatření "R" – Räumung bylo důležité zbavit se nepotřebného vojenského materiálu. Další část představovalo písmeno "L" – Lähmung, pro kterou bylo důležité ochromit nepřítele. Dle plánu měli nacisté poškodit části své techniky, aby tím snížili šanci možného využití americkými jednotkami. Konečná měla být část "Z" neboli Zerstörung. To v praxi představovalo nevratné poškození zásob a vybavení. Decimování se nevyhnulo ani důležitým silničním spojům, železnicím nebo mostům.⁸² Poslední část všech opatření, tedy zničení, se zde nacisté rozhodli provést 22. dubna.⁸³ V plánu bylo také hojné pálení důležitých spisů, které by mohly připadnout do rukou nepřátel, tedy americkým vojákům. O tyto dokumenty se postaraly úřady, které byly pod správou nacistů⁸⁴, proto se řada dobových písemností nedochovala, mnoho z nich se setkalo se stejným osudem. Podnikáno bylo i úmyslné ničení přistávacích ploch, což mohlo mít za následek i havárii.⁸⁵

⁷⁹ BRUZEŇÁK, *Květen bez šeráků*, s. 66.

⁸⁰ Um sinnloses Blutvergießen in der Stadt zu vermeiden, sprachen am Vormittag des 20. April Pfarrer Hugo Gerstberger von der evangelischen Friedenskirche und Erzdechant Wilhelm Doppl von der katholischen St. Niklaskirche bei Major Geißler vor. Die beiden Geistlichen bemühten sich, auf eine kampflose Übergabe der Stadt hinzuwirken. Anscheinend verlief diese Unterredung aber erfolglos. [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: <http://www.egerer-landtag.de/Geschichte/Kriegsende.htm>.

⁸¹ MATĚJÍČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 211.

⁸² CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 33.

⁸³ MATĚJÍČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 210.

⁸⁴ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 34.

⁸⁵ MATĚJÍČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 209.

Skutečnosti, které se staly po 20. dubnu, byly pro Cheb značně důležité. Jednotkám amerických vojáků se úspěšně dařilo držet ofenzivu a nyní se nacházely na dohled Chebu. První část jednotek osidlovala nedaleké německé město Waldsassen, druhá část podnikla postup z druhé fronty, tedy od Hofu, který je blízko k Aši.⁸⁶ Nacistům začalo postupně docházet, že jimi vybudované zátarasy a následné snahy o zpomalování nefungují tak, jak by měly. Ocitli se na pokraji svých sil, poslední zásoby jídla pomalu, ale jistě docházely. Nepříjemný byl také déšť a všudypřítomné bláto, tyto skutečnosti značně stěžovaly obranu a nepochybně podkopávaly obráncům morálku.⁸⁷ Výbuchy a zvuky řinčících zbraní bylo nyní možné zaslechnout skoro každý den, dokonce i v noci.⁸⁸

3.1 Doporučení kapitulovat

US Army věděla, v jakém stavu se protivník nachází. Vymyslela proto další plán, který měl zaručit úspěch a posun v boji. Spojenci podstoupili za pomoci letadel shazování letáků. Tímto způsobem zdejší obdrželi přesné instrukce, které navíc byly psány německy.⁸⁹

Bylo žádáno, aby se prostí občané spolu s vedením města vzdali, přičemž musely být dodrženy tři podmínky. Jednou z nich bylo odstranění veškerých překážek, které by americkému vojsku mohly znemožnit postup, zejména se jednalo o již zmíněné barikády na silnicích a všudypřítomné miny, které představovaly značné nebezpečí. Nejvyšší budova měla být osazena bílou vlajkou. Také měl být k americkým silám vyslán jeden občan nesoucí bílou vlajku. V případě neuposlechnutí instrukcí budou zdejší litovat, jelikož bude celé město a jeho okolí navždy zničeno.⁹⁰

Dle mého názoru si zde americké jednotky žádaly dosti přísné podmínky. Tou nejprísnejší se mi pozdává vyslání člověka, který se vydá s bílou vlajkou proti neznámé armádě. Zde ale vyvstává otázka, kdo by toto dobrovolně udělal, kdo by věřil, že během tohoto úkolu nepřijde o život, jaká je v tomto ohledu jistota?

Překvapivý je fakt, že jeden dobrovolník se v řadách obyvatel opravdu našel, ale měl ještě důmyslnější plán než pouze přeběhnout s bílou vlajkou. Myslím si, že tento muž sehrál klíčovou roli v boji o Cheb. Chebsko-německý občan, jménem Karel Sternkopf, byl jedním z členů obrany města. Napadlo ho podniknout riskantní plán. Trpělivě čekal na vhodnou chvíli,

⁸⁶ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 34.

⁸⁷ CHEBSKÁ. *Boj o osvobození Chebu. Chebsko. 1945*, 1. ročník, č. 23, 11. srpna, s. 2.

⁸⁸ HAMELIKA [online]. *Vlastivědný zpravodaj pro Mariánské Lázně a okolí. Dobyty Chebu* [cit. 20. 12. 2022]. Dostupné z: <http://hamelika.webz.cz/h95-01.htm>.

⁸⁹ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 34.

⁹⁰ Tamtéž.

a když se odhodlal, podařilo se mu prolížit skrze slabou linii Němců. Pokračoval dále, čímž riskoval svůj život a dostal se až k americkému vojsku. To právě sídlilo v nedalekém bavorském městě Waldsassen. Po zdařilém překročení bojové linie se mu naskytla šance najít amerického velitele a svěřit se mu s důležitými informacemi z druhé strany. Tyto informace byly pro americké vojáky samozřejmě velmi přínosné a mohli je poté využít ve svůj prospěch.⁹¹ Americké jednotky proto mohly spoléhat na žádost ke kapitulaci směřovanou nacistům, jenže ti nechtěli o kapitulaci ani slyšet a jejich velitel dal jasně najevo, že s plánem nesouhlasí, prohlásil: „*Já také nemám vlast, ani chebští jí nepotřebují!*“⁹², proto se německé síly snažily bránit bývalé Štaufské⁹³ město nadále.

3.2 Proniknutí amerických jednotek do města

Všichni lidé ve městě spolu se starostou měli z celé situace rozporuplné pocity, jelikož zde panovala dosti napjatá atmosféra. Fronta US Army se neustále přibližovala a měla nyní jedinečnou možnost, provést obklíčení celého města ze všech směrů.⁹⁴ 24. dubna se dále pokusila oslabit město svým dělostřelectvem⁹⁵. Nikdo z obyvatel přesně nevěděl, co bude v této noci ještě následovat, jelikož snahy starosty Janky přemluvit Konráda Heinleina se rozplynuly, když ho Heinlein rázně⁹⁶. Nyní se však postup amerických vojsk nedal zvrátit. Jejich jednotka se nacházela přímo ve městě a pohybovala se blíže k⁹⁷. Podrobné informace od Karla Sternkopfa spojenci využili a s jistotou věděli, jakou cestu zvolit.

Americké jednotky v čele s jedním pancéřovým vozem se ocitli na silnici, která směřovala ke Klášteru sester na Svatém kříži⁹⁸, tento pancéř se poté vydal k nemocnici a dále pokračoval ke kasárnám U Horní brány. Na opačné straně sil se major Geissler rozhodl dát do pohybu. Vzdálil se od nejbezpečnějšího krytu ve městě, který se nacházel v tehdejší ulici Na výsluní. Rozhodl se tak proto, že měl v plánu předat další rozkazy své obraně, která čekala u

⁹¹ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 33.

⁹² BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 55.

⁹³ Cheb se dříve nazýval město Štaufské, zejména díky zvučným jménům rodu Štaufů, kteří se zde pohybovali za jejich vlády. První zmínky o jejich zdejšímu působení se datují již na začátek 13. století.

⁹⁴ ŘEHKA, *Poznámky k osvobození Chebska americkou armádou v r. 1945*, s. 17.

⁹⁵ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 58.

⁹⁶ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 34.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Dříve se jednalo o osadu a bývalé katolické poutní místo v katastrálním území Háje u Chebu, dnes se jedná o velmi vytíženou část Chebu, která přechází v hojně obydlené sídliště Spáleníště, tento název získalo, když starosta města Janka rozhodl, že si chebští obyvatelé můžou vzít zásoby po vojácích z několika domů, které byly následně zapáleny. MATĚJÍČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 209.

kasáren U Horní brány.⁹⁹ V cestě k Horní bráně ho doprovázel jeho pobočník na motocyklu, když ale přijížděli před vstup areálu, překvapil je stejný pancéřový vůz, který před okamžikem pronikl do centra.¹⁰⁰ Americké síly ihned po spatření německého motocyklu s posádkou zahájily palbu. Posádka s mužem, jenž chtěl bránit město do posledního muže, zaplatila za svou neústupnost daň nejvyšší.¹⁰¹

3.3 Kapitulace města

Kapitulace proběhla 26. dubna ve 14:40 hodin v chebské nemocnici na popud starosty Emila Janky poté, co byl obeznámen s příhodou majora Geisslera.¹⁰² Tímto dnem skončila válka v Chebu a s ní jedna velká etapa, která za sebou zanechala mnoho obětí. Pro místní je toto den, na který se nezapomíná. Cheb se totiž po dlouhé době vymanil ze spárů nacistické nadvlády a stal se opět městem Československé republiky.¹⁰³

Myslím si, že kdyby vše bylo jinak, toto datum bychom si možná vůbec nepřipomínali. Kdyby například major Geissler nevyjel ze svého krytu směrem ke kasárnám a neodhalili by ho zde americké jednotky. Osud města by tedy byl značně odlišný než takový, jak ho známe dnes. Je také dosti pravděpodobné, že by ani nedošlo ke kapitulaci, kdyby nacisté měli majora Geisslera po svém boku a americké jednotky by mohly zvažovat srovnání města se zemí. Toto jsou ale pouhé spekulace.

3.4 Dozvuky posledních bojů v Chebu

Urputnost Konrádu Heinleinovi nedovolila podrobit se kapitulaci a ihned další den po osvobození nařídil zvrátit situaci s pomocí zbylých jednotek SS.¹⁰⁴ Jeho velitelské stanoviště bylo situováno na Kladské. Odtud rozkazoval a hlásal, že Sudetoněmecká kolébka nesmí připadnout nepřátelům. V uskutečnění jeho plánu mu mělo pomoci dělostřelectvo, tanky či obrněné vozy. Tento plán se mu povedlo zrealizovat, a dokonce se jevil jako zdařilý, americké jednotky se daly na ústup. Do boje Heinlein nasadil velmi zkušené jednotky Wehrmachtu, ale

⁹⁹ Kasárny před Horní bránou tvořily dva komplexy budov z roku 1886, dnes se jedná pouze o chátrající kus historie.

¹⁰⁰ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 35.

¹⁰¹ Erst später erfuhren die amerikanischen Soldaten, daß sie zufällig den Mann erschossen hatten, der Eger bis zum letzten Mann hatte verteidigen wollen, nicht auf die Worte der beiden Pfarrer gehört hatte und seinen verantwortungslosen Starrsinn nun mit dem Leben bezahlte. [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: <http://www.egerer-landtag.de/Geschichte/Kriegsende.htm>.

¹⁰² BROŽ, *Cheb v období druhé světové války (události let 1938-1945)*, s. 53.

¹⁰³ SLAVÍK, *Američané a Cheb rok 1945*.

¹⁰⁴ TOMS, *Poslední měsíce nacistického režimu ve vládním obvodu Cheb (Karlovy Vary)*, s. 189.

jejich momentální postup vpřed se jim nepodařilo uhájit na delší dobu. Americké vojsko zpět dobylo ztracený kus půdy a odpor zbytku německé armády potlačilo. Německé jednotky, které v této situaci neviděly východisko, se raději vzdaly, jiné zas v tomto pokusu o zvrácení situace padly.¹⁰⁵

Řešení vzdoru urputných nacistických sil však stále nemělo konec. Boje proti aktivním jednotlivcům, kteří se s takovým osudem města nesmířili, pokračovaly i nadále.¹⁰⁶ Kvůli těmto dílčím nepokojům se americké jednotky rozhodly ve městě zůstat. Byly také pověřeny, aby prováděly dozor. Tak na situaci vzpomíná jeden z vojáků: *“V Chebu jsme se ubytovali v hotelu na náměstí a druhý den jsem měl hlídku u pokojů, zatímco ostatní vojáci šli ven prohledávat domy a lidi, aby zajistili zbraně.”*¹⁰⁷

28. dubna se pozornost nepřátel přesunula k chebskému letišti. V tuto dobu bylo stále pod správou nacistů. Občané Chebu si proto znovu v tento den připomněli, jaké je to být součástí města, které je právě ostřelováno.¹⁰⁸ Americké jednotky, patřící pod 387. pluk 97. pěší divize, pronikly k okolí letiště a zahájily palbu. Obě strany zde tři hodiny sváděly těžké boje, nakonec z jedné vyšel vítěz. Byla to americká armáda, té se na místě povedlo pochytat 632 nacistických příslušníků. Cheb ani jeho okolí nebyl ušetřen konfliktů ani po další čtyři dny.¹⁰⁹ Během těchto dní však zahynulo nemalé množství vojáků, seznam hovoří o 46¹¹⁰ amerických vojáků a 142¹¹¹ německých vojáků.¹¹²

¹⁰⁵ SLAVÍK, *Američané a Cheb rok 1945*.

¹⁰⁶ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 38.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 38–39.

¹¹⁰ Srovnej: MATĚJÍČEK v díle *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny s. 230* a MAREK v díle Šeříkovy sólokapr s. 174 uvádějí, že v Chebu a blízkém okolí padlo 46 amerických vojáků, avšak CHMELÍKOVÁ ve své knize *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945* na s. 39 zmiňuje, že v Chebu zemřelo 71 amerických vojáků.

¹¹¹ Srovnej: Stejně se liší i oběti na německé straně, MATĚJÍČEK ve stejném díle na téže straně zmiňuje 142 obětí německé armády, to sekunduje opět sekunduje MAREK ve stejném díle a na téže straně. CHMELÍKOVÁ ve svém díle a na stejné straně však hovoří dokonce o 200 obětech.

¹¹² MATĚJÍČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 230.

Informace o zde přítomné 1. americké armádě nevzali chebští obyvatelé na lehkou váhu. Svě domy si označili bílými vlajkami, které tam vlály ještě další měsíce jako znak potřebného míru. Bývalé české obyvatelstvo, které kvůli válečným útrapám uteklo pryč, se právě v této době těšilo návratu.¹¹³ Na konečné osvobození vzpomíná narátor tímto způsobem.¹¹⁴

4 Poválečný život v Chebu

4.1 Správa města

Konec válečného období si žádal návrat zdejších úřadů, které zde fungovaly před okupací. Vytlačení nacistů bylo místními chápáno jako příležitost pro nový život, pro ten však bylo nutné město zasáhnuté boji opravit.¹¹⁵ Mnoho lidí hovořilo o nejisté existenci kvůli problémům s infrastrukturou. Ve městě byly stále přítomné trosky rozbombardovaných objektů, vyvstaly také problémy s dodávkami vody, elektřiny či potravin, zajištění všech těchto životně důležitých potřeb představovalo jakýsi nedosažitelný luxus.¹¹⁶

1. československá vojenská jednotka se jako první ujala městské správy. Její úkony se skládaly zejména z hlídací činnosti či pomoci v dopadání zbylých nacistů, jež se nesmířili s prohrou. Jednotka musela také potlačit hojné rabování, kterým chebské území bylo postihnuto.¹¹⁷ Příмым svědkem této nelegální aktivity byl i pan Jiří.¹¹⁸ Tyto neostyšné krádeže byly na denním pořádku.¹¹⁹, i proto všichni usilovali o to, aby se sem opět navrátil původní řád.¹²⁰

Podíl na udržení správy města měla i další jednotka československé armády, té se přezdívalo kombinovaný oddíl.¹²¹ Sbor ve městě působil od 1. května, zdržel se sice pouze pár

¹¹³ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 36–37.

¹¹⁴ JP: „My jsme byli zrovna v tej Dřenici u babičky a najednou jsme slyšeli, jak jezdili ty výsadkáři a vyzvědači tam a zpátky a druhý den v poledne, my jsme byli ve sklepě, rozlítly se dveře a „haló haló haló“ na mě řvali a byl tam jeden černoch a jeden běloch a mávali na nás [ukazuje, jak na ně mávali a rukama dávali znamení, at' jdou za nimi], tak jsme šli.“

¹¹⁵ MATĚJÍČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 395.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 232.

¹¹⁷ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 38.

¹¹⁸ JP: „Když přišli ty první, ty rabovači, tak vtrhli do našeho bytu a chtěli rabovat, chtěli všechno sebrat [rozlobení].“

¹¹⁹ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 38.

¹²⁰ Tamtéž, s. 39.

¹²¹ MAREK, *Oblastní čs. vojenské velitelství Cheb v květnu 1945*, s. 101.

dnů¹²², avšak i tato krátká doba postačila na to, aby zlepšil chod města. Prováděl zde podobné úkony jako jednotka zmíněná výše, hlavní doménou byla především policejní činnost a pokusy o vrácení zdejších úřadů do původního chodu bez nacistických elementů¹²³ nebo potlačování snah o poškozování státu.¹²⁴

I vztahy mezi americkými vojáky a českými či slovenskými obyvateli se koncem května tohoto roku dosti vyostřily. Když správa města padla do rukou československých funkcionářů, osvoboditelé začali s mnoha věcmi nesouhlasit a výjimkou nebyly časté střety. Nerespektovali potřeby zdejších, ničili nebo ukořisťovali vše zabavené. Objevily se i zprávy, že na chebském letišti s úšklebky rozjížděli auta svým vojenským vybavením.¹²⁵

4.1.1 Vyhlášky a nařízení pro obyvatele

První vyhláška ustanovená 14. květnem rozebírala časové rozmezí volného pohybu. Zdejší ze svých obydlí neměli odcházet během 20. a 6. hodiny.¹²⁶ Dále bylo zakázáno cestování delší, než povoluje rozmezí. Ve stejný den bylo předáno občanům nařízení, které přikazovalo ohlásit své vlastní automobily a motocykly u příslušných orgánů, zde byly poté shromážděny. Občané byli také připraveni o možnost vlastnit zbraně. K mnohým zákazům a příkazům se přidaly i německé stejnokroje, v nich, ani jiných typech oblečení, které připomínalo tyto stejnokroje, nesměli být lidé viděni.¹²⁷ Veškerá forma pomoci bývalým nacistickým členům byla bez ohlášení řešena trestem.¹²⁸ O čtyři dny později byla vydána nová verze vyhlášky ze 14. května, tou pozbyli občané právo na svévolné nošení a používání osobních věcí. Striktní zákazy nedovolovaly tyto předměty však ani darovat či prodat.¹²⁹

Sociální stránka života byla pro občany také značně omezená, zábavy se nemohly konat bez předchozího souhlasu vojenské správy. Lidé rázem nemohli fotografovat. Šíření necenzurovaného tisku bylo také omezeno. V celku bizarním byl příkaz směřovaný chovatelům

¹²² GEBHART, KUKLÍK, *Velké dějiny země Koruny české*, s. 545.

¹²³ Rozhovor autora s bývalým styčným důstojníkem na americkém velitelství v Chebu a členem Kombinovaného oddílu v Chebu (i se jmenným seznamem jeho příslušníků) autor zachytil především v publikaci „*Příběhy starých battleaddressů*“ (Svět křídel Cheb 2001) v kapitole „Pád Egerlandu a smutek pana učitele Krause“ (s. 117-134).

¹²⁴ MAREK, *Oblastní čs. vojenské velitelství Cheb v květnu 1945*, s. 101.

¹²⁵ ŘEHKA, *Poznámky k osvobození Chebska americkou armádou v r. 1945*, s. 32–33.

¹²⁶ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 40.

¹²⁷ Tamtéž, s. 44.

¹²⁸ SLAVÍK, *Američané a Cheb rok 1945*.

¹²⁹ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 60–61.

poštovních holubů. Ti jim museli přistřihávat křídla, anebo je rovnou zabít, jelikož lety těchto holubů byly zakázány.¹³⁰

4.1.2 Diskriminace Němců a zásahy do jejich životů

Do Chebu dorazili samozřejmě i nekonfliktní příslušníci US Army, ti měli vlídný přístup ke všem obyvatelům. To však znamená, že tento přístup zachovali i ke stále více nenáviděným Němcům. Toto velmi hlasitě kritizovali zdejší čeští vlastenci. Diskriminace a nenávisť vůči Němcům ze strany těchto vlastenců byla ve městě všudypřítomná.¹³¹

Články s podobnou tematikou se objevovaly i v časopise Chebsko. Jeden takový článek vyšel dne 11. srpna, v něm se autor ostře vyhradil proti zdejší situaci. *Tak na příklad řekne sympatický voják Amy¹³², že jsme na Němce moc přísní a nejráději by nám to zakázal. Při tom ovšem zapomíná, co bolesti a trpkosti po Němcích zbylo (...), přál bych si, aby ti chlapci měli možnost přenést svou přítomnost do doby, kdy ty dnes plačící Němky bydlely mezi námi ve vnitrozemí, kdy jejich muži budovali u nás „1000letou říši“ (...). Vysloví-li se dnes slovo Němec, podmiňuje se tím současně jistá antipatie. Je jistě velmi zajímavé, že žádný z našich Němců se nechce z republiky stěhovat. Nechce se jim tedy do „Reichu“ přes to, že si mohli huby umlátit, jak „heilhitlerovali“ (...). Němci, kteří tu chtějí zůstat, se nám musí přizpůsobit a musí jednou vypustit z hlavy, že (...) jsou něco víc než my.¹³³*

Češi zažívali v důsledku nastalé situace opravdu silné emoce. Chtěli, aby Němci pykali za chyby nacistů a silně se dožadovali pomsty.¹³⁴ Dožadování Čechů vláda s prezidentem Benešem vyslyšela a jednání započalo.¹³⁵ Během května vzešel v platnost dekret prezidenta republiky společně s nařízením vlády. Tento krok uštedřil německým obyvatelům závažnou ránu. Už nikdy na ně nebylo nahlíženo tak jako předtím. Jejich lidská práva rázem přestala existovat, jelikož na ně bylo pohlíženo jako na nespolehlivé.¹³⁶

Netrvalo dlouho a v platnost vzešlo další nařízení, které mělo zdejšími Němcům zkomplikovat život. Nyní byli nuceni být vždy označení, což mělo být zajištěno správným nošením bílé či žluté pásky s písmenem N jako Němec.¹³⁷ Jejich nošením a striktními kritérii

¹³⁰ SLAVÍK, *Američané a Cheb rok 1945*.

¹³¹ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 64.

¹³² Tak zdejší nazývali americké vojáky.

¹³³ MAJ. My, Amy a Němci. *Chebsko*. 1945, 1. ročník, č. 23, 11. srpna, s. 1.

¹³⁴ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 87.

¹³⁵ Tamtéž, s. 88.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ MATĚJÍČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 271.

se zabývala vyhláška platná od 20. července 1945.¹³⁸ „*Páska ze žluté látky široká 10cm budiž viditelně nošena v nadloktí na levém rukávu vrchního šatu (...). Žlutou pásku obstará si každý občan německé národnosti na svůj náklad sám (...)*“.¹³⁹ Na správné nošení pásek měly dohlédnout bezpečnostní orgány města.¹⁴⁰

Správa města si v červenci dala za úkol přejmenovat chebské ulice, ty měly být prosté německých názvů.¹⁴¹ Tento úkon sekundovalo i odstraňování německých nápisů a hákových křížů z místních objektů, zejména hřbitovů.¹⁴² Takové kroky měly umožnit vytracení německého jazyka, lidé tu totiž nechtěli trpět žádný pozůstatek po agresí nacistů.¹⁴³ Agresivní mohli být naopak Češi, násilné činy směřované na německý protějšek nebyly zakazovány a nehrozil za ně žádný trest.¹⁴⁴

Němci po prohlášení za nespolehlivé ztratili svůj hlas u voleb. Dále si nemohli svobodně vybrat svého partnera, pokud jeden z nich byl německého původu. Jejich peníze se rázem znehodnotily, jelikož kurz říšské marky byl desetinásobně snížen oproti dřívější době.¹⁴⁵ Pro Němce toto nařízení dále znamenalo, že se nelze svévolně dopravovat. Trestání mohli být za využití svého jízdniho kola, motorky či automobilu¹⁴⁶, zapovězena však byla i chůze po chodníku. Nařízení se dotklo i žití společenského života, němečtí občané museli oželit návštěvy zdejších restaurací, ale také hospod nebo kin. Nemohli se rozvíjet ani hudebně, použití hudebního nástroje či rádia bylo taktéž proti zákonu. Stále také platil zákaz vycházení po 20. hodině, po nějaké době byl však tento jediný zákaz zmírněn.¹⁴⁷

Další z výčtu diskriminací na Němcích byly potravinové lístky, rozdáváno jim bylo pouze nedostačující množství. Netrvalo dlouho a z řad Němců se začala snášet vlna kritiky, ta jim však nepřinesla v tomto ohledu žádnou změnu, počet vydávaných potravinových lístků zůstal nadále totožný.¹⁴⁸ Změna však nastala u tabáku. Dle ministerstva výživy musí být kouření všem Němcům bez rozdílu zapovězeno.¹⁴⁹

Zároveň prodejní doba určená pro německé obyvatele byla rozdílná než ta týkající se těch českých. Vyhláška platná od 26. listopadu 1945 měla za cíl limitovat čas při nákupu.

¹³⁸ Tamtéž, s. 272.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 57–58.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 72.

¹⁴² Tamtéž, s. 75.

¹⁴³ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 88.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 89.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 88.

¹⁴⁶ SLAVÍK, *Američané a Cheb rok 1945*.

¹⁴⁷ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 89.

¹⁴⁸ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 58.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 61.

Němci tudíž museli stihnout nakoupit pouze ve dvou posledních hodinách, v jinou dobu do obchodu nesměli. V tomto nařízení bylo dále řečeno, že i v době před zavřením jsou vítanější neněmečtí občané.¹⁵⁰ „*Majitelům živností se ukládá, aby ve svých živnostech přednostně obsloužili osoby české nebo slovenské národnosti před Němci.*”¹⁵¹

Diskriminace německých občanů zasáhla všechny sféry jejich každodenního života. Některé z diskriminací byly nepříjemné méně, jiné zas více. Nerovnost Němců oproti Čechům měla ještě více vyzdvihnout vyhláška týkající se připuštění dětí k zápisu. Děti, jejichž rodiče aktivně působili v libovolné organizaci s nacistickým podkresem, nebudou připuštěny. Stejně bylo pohlíženo na děti ze zcela německých rodin.¹⁵² Vytracení německého jazyka mělo být dále podpořeno příkazem o používání pouze českého jazyka v institucích.¹⁵³

Značně nepříjemné bylo pro zdejší Němce, ale také Maďary¹⁵⁴ ustanovení následujícího nařízení. Československá vláda schválila dekret prezidenta Beneše, který měl zde žijícím Němcům a Maďarům odebrat majetek. Oba národy se dočkaly pouze odůvodnění, že představují nepřátele státu.¹⁵⁵

Nesnadnou bytovou otázku měl vyřešit Zemský národní výbor postoupením místních bytů českým obyvatelům, a to i přes fakt, že v tu dobu byly v osobním vlastnictví německých občanů. Výbor tento fakt chápal jako irelevantní, a proto upřednostnil Čechy před Němci.¹⁵⁶

Ani němečtí antifašisté na tom nebyli nejlépe, co se týče důvěry. Stejně jako ostatní lidé německého původu si ji od Čechů mnoho nevysloužili, a to i přes očitě důkazy, které dokazovaly, že skutečně nezastávají nacistické názory. Sekunduje to i článek v časopisu Chebsko, který říká, že: „*Můžeme jim věřit, ale raději jim nevěřme! Bojoval-li jsi proti nacismu, dokaž to! Byl-li jsi v koncentráku, je to nejlepší důkaz.*”¹⁵⁷

Dlouhý výčet zákazů a činů s diskriminačním podkresem však přinesl další prohloubení nenávisti Čechů vůči Němcům. Tato skutečnost naznačovala katastrofu, která měla teprve přijít.¹⁵⁸ Existence obou národů ve stejném státě či městě byla stále více nesnesitelná a dále eskalovala.

¹⁵⁰ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 89.

¹⁵¹ MATĚJČEK, *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*, s. 272.

¹⁵² Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 57.

¹⁵³ Tamtéž, s. 58.

¹⁵⁴ Proč i pro Maďary? Jedná se o referenci na cca 200 maďarských vojáků, jež přijeli v únoru 1945 bránit město před blížící se frontou ze západu, tudíž byli Maďaři taktéž nepřátelé, i když nikdy nebojovali. Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 12.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 59.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ DVORSKÝ. Antifašisté. *Chebsko*. 1945, 1. ročník, č. 27, 25. srpna, s. 2.

¹⁵⁸ ZELENÝ, *Vyhnání a život Čechů v pohraničí 1938-1945*, s. 14.

Je ale nutné podotknout, že nic není pouze černobílé, ani konflikty mezi oběma stranami. Na některých místních praktikách se sice podíleli Němci, ale zároveň i Češi. Páchané násilí bylo kruté, nehledě na jeho původce, tak hovoří i tehdejší velitel revolučních gard. *“Zbraně měl v rukou kdekdo, střílelo se na nás z každého druhého lesa. Nemohli jsme ale tehdy posoudit, jde-li o organizovaný odpor nebo třeba o dezertéry, prchající vojáky, smečky hladových a polozdivočelých lidí, kteří snad ani nevěděli, že už je konec války.”*¹⁵⁹

Všechny výše zmíněné zákazy a situace dopomohly k tomu, že se zdejším německým obyvatelům zdála situace neřešitelná, někteří z nich se uchýlili k poslednímu východisku, spáchali sebevraždu. V tomto období počet podobných rozhodnutí značně stoupal. Pouze v roce 1945 v českých zemích spáchalo sebevraždu 5558 osob německé národnosti.¹⁶⁰

¹⁵⁹ GEBHART, *Revoluční gardy aneb vzhůru do pohraničí!*, s. 145.

¹⁶⁰ ČAPKA, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 28.

5 Odsun německého obyvatelstva

První transporty Němců se zde počaly odehrávat v měsíci červnu. “Jsou pro ně vypravovány zvláštní vlaky a rozbořené nádraží je proto po celé hodiny plno nebývalého ruchu. Aby bylo zabráněno vývozu cenných věcí, jsou prováděny celní prohlídky jednotlivců za přítomnosti policie a zaměstnanců dráhy.”¹⁶¹ Během následujícího měsíce se městem začalo šířit, že Němci budou vysídleni zpět do jejich krajín. Oni sami se v této době nechali slyšet, že jim odsun nevadí, jelikož měli prý v plánu se sami navrátit do svých končin.¹⁶² Právě v tuto dobu vyvstala na Chebsku otázka, co s Němci, jak je odsunout? Z počátku se tento problém s Němci týkal pouze pohraničí, ale později se stal tak výrazným, až se nedal jen tak přehlížet. O tom se brzy představitelé státu přesvědčili, jelikož daný problém nabíral takových rozměrů, až vyeskaloval v situaci, která musela být řešena na celostátní, ba dokonce světové úrovni.¹⁶³

V říjnu se prezident Beneš nechal slyšet, že se již dále nedá ustupovat zdejším menšinám. Práva jedné z těchto menšin byla v ČSR sice neexistující, jedno právo však přeci jen měly – právo odchodu. V polovině tohoto měsíce proběhla dohoda se SSSR, jejím úkolem bylo přesunout přes hranice 2 miliony zdejších Němců. Serióznost tohoto plánu měla být podložena přesunem až 6 000 Němců za den.¹⁶⁴ Schůze USK v Chebu 23. října vydala prohlášení, že v otázce odsunu Němců je postupováno tak, jak se má a vše je uskutečňováno dle dosavadních plánů.¹⁶⁵

Mnoho jedinců z řad německých obyvatel, kterých se odsun týkal, měli pochopitelně v plánu si s sebou vzít všechny důležité věci. Místo předem plánovaného a zákonem daného odsunu se tito Němci uchýlovali k ilegální aktivitě zvané tajný přechod či černý odsun. Často volili dnešní sousední spolkovou zemi Německa – Bavorsko. Své potřebné předměty se snažili vměstnat do zavazadel, které nesměly přesáhnout omezenou hmotnost, jak vzpomíná pan Jiří.¹⁶⁶ Ty jim měl odvézt nákladní vůz na místo určení. Někteří Němci si přáli být naloženi do nákladového prostoru k jejich zavazadlům a tímto způsobem přepraveni. Chebské úřady proto učinily potřebné kroky, které měly zamezit provádění podobných přesunů. Svou vinu na těchto přesunech však nesly jednotky US Army, ty mnohým Němcům přes hranice dobrovolně pomáhaly.¹⁶⁷ Tajný přechod hranic byl pro německé obyvatelstvo nelehkým úkolem. Často

¹⁶¹ NENÍ ZNÁM. Chebským krajem. *Chebsko*. 1945, 1. ročník, č. 7, 16. června, s. 2.

¹⁶² Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 71.

¹⁶³ Tamtéž, s. 66.

¹⁶⁴ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 106.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 110.

¹⁶⁶ JP: „Mohli si s sebou vzít jen 30 kg, pak to postupně zvyšovali.”

¹⁶⁷ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 116–117.

byli při těchto pokusech o únik odhaleni a ihned zatčeni. Podobně dopadly i nákladní vozy, ve kterých se prchající Němci snažili skrýt, o ty poté bylo postaráno příslušnými orgány.¹⁶⁸

Po odkrývání skutečností z koncentračních táborů se pro Čechy smazala rovina mezi nacisty a nevinnými Němci.¹⁶⁹ Znepříjemňující podmínky života Němců nabíraly obrovských rozměrů, až se rozhodlo, že musí z Československa pryč, právem na zdejší pobyt disponují pouze výše zmíněné osoby z koncentračních táborů, ale také bojovníci proti nacistickému režimu, již se na českém národu neprovinili.¹⁷⁰

V součinnosti s Postupimskou dohodou byl vydán ústavní dekret prezidenta republiky o změně platnosti československého státního občanství Němců a Maďarů, tímto momentem československou státní příslušnost ztratili a ukládá se jim povinnost pracovní.¹⁷¹

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 128.

¹⁶⁹ CHMELÍKOVÁ, *Osvobození. = Liberation. Cheb 1945*, s. 87.

¹⁷⁰ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 66.

¹⁷¹ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 87.

6 Zpětné osidlování

Po náročné situaci s Němci se objevil další problém. Představitelé státu si však začali uvědomovat, že tento nový problém v podobě zpětného osídlení bude daleko náročnější. Bylo totiž nutné nahradit opuštěná místa po Němcích.¹⁷² Pouze v průmyslových závodech se jednalo o nahrazení 290 000 míst z celkových 410 000.¹⁷³ Obdobná byla situace i na dalších místech, klíčové tedy bylo jejich zaplnění osídlenci, kteří chtěli pomoci státu a byli nadšení pro práci. Podmínkám nevyhovující osídlenci byli odmítnuti¹⁷⁴, jelikož stát nemohl dopustit, aby nově příchozí s nulovými zkušenostmi zničili celou místní ekonomiku,¹⁷⁵ jedině tak mohl majetek státu zůstat v bezpečí.¹⁷⁶ Využity však musely být z časových důvodů síly všech dobrovolníků, kteří sem měli namířeno, aby správný chod okresu byl zajištěn.

Prvními příchozími byli uprchlíci, zejména z Moravy a Slezska. Za pouhý měsíc se dalo napočítat až 100 000 jedinců, kteří sudetským městem prošli. Rázem se tak navýšil počet obyvatel o 20 000, celkový počet tedy činil bezmála 60 000¹⁷⁷, to je ovšem více než dvojnásobek využitelné kapacity, se kterou bylo počítáno při stavbě města.¹⁷⁸ Větší možnost kontroly umožnil nově zřízený úřad pro uprchlíky, protože silný příliv osídlenců pochopitelně znamenal obrovskou zátěž pro bytovou kapacitu Chebu, situace si žádala zřizování nových míst k ubytování. Využívaly se i byty lidí, kteří za dob okupace utekli. Městský úřad měl možnost tyto byty zabavit a předat je lidem v nouzi.¹⁷⁹ Již zmíněné kroky měly alespoň z části řešit kritickou situaci, která ve městě panovala. V časopisu Chebsko autor článku popisuje, že se jedná o problém, ze kterého není možné uniknout.¹⁸⁰

Jedinci z řad osidlovatelů tvořili dva tábory. Byli tací, kteří zastupovali názor, že je nutné pomoci zbědovanému pohraničí, a tedy celému státu. Mezi tyto jedince patřili i ti, kteří tuto oblast dobře znali, jelikož byli dřívějšími obyvateli. Neměli proto žádný důvod sabotovat plán na obnovu.¹⁸¹

Druhý tábor byl však naprosto opačného mínění. Tento tábor tvořili lidé, kteří za dob okupace škodili republice. Putovali sem se špatným svědomím a s vidinou úkrytu v domnění,

¹⁷² Tamtéž, s. 67.

¹⁷³ ČAPKA, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 29.

¹⁷⁴ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 67.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 90.

¹⁷⁶ ZKI. Organizace osvobozených politických vězňů v Chebu. *Chebsko*. 1945, 1. ročník, č. 16, 18. července, s. 4.

¹⁷⁷ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 51.

¹⁷⁸ HOLOUBEK. Němče, jdi domů do Říše. *Chebsko*. 1945, 1. ročník, č. 23, 11. srpna, s. 3.

¹⁷⁹ BROŽ, *Cheb v proměnách dvacátého století (události let 1918–2000)*, s. 51.

¹⁸⁰ HOLOUBEK. Němče, jdi domů do Říše. *Chebsko*. 1945, 1. ročník, č. 23, 11. srpna, s. 3.

¹⁸¹ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 71–72.

že je nikdo nepozná.¹⁸² Jejich hlavní prioritou bylo především rychlé zbohatnutí, což mělo značně negativní dopad na obnovu pohraničí. Příchod těchto nezodpovědných osidlovatelů byl proto regulován přísnými kontrolami, aby k podobným potížím v budoucnu nedocházelo.¹⁸³

Lidu, který sem opravdu přišel s dobrým úmyslem, bylo nutné si vážit, avšak ani to se z velké části nedělo. Bylo potřeba zajistit místo k jejich spočinutí a následnému rozvoji. Pravda však byla taková, že vystěhování Němců v některých případech vůbec neproběhlo a noví osídlenci proto dokonce zvažovali odchod zpět do své vlasti.¹⁸⁴ Osobně si však myslím, že český lid si v této situaci nedokázal prosadit svůj názor, samozřejmě zcela českých občanů zde nebylo tolik, aby jejich hlas byl tak hlasitý jako ten německý, ale například mohli pořádat různé demonstrace nebo si častěji stěžovat na místech, kde by to mělo požadovaný dopad. Motivace k podstupování těchto kroků byla však velmi nízká, Češi vnímali situaci jako bezvýchodnou, čímž byli následně frustrováni.

18. září byl pro Cheb velký den. V tento den se do západního výběžku vydali první osídlenci z táborského okresu, jednalo se o chudé rolníky, i ti však byli nesmírně důležití pro chod celého Chebska, právě oni nalákali k příchodu další jedince i s celými rodinami. Původní plán čítal až 700 rodin z Táborska, které sem měly přijet obhospodařovat.¹⁸⁵ Osídlovací komise na Chebsku však o osm dní později uveřejnila, že plán, týkající se nových osídlenců z táborského okresu, se nevydařil. Dle dostupných informací komise zde zůstalo pouze 239 rodin z původně plánovaných 700. Toto číslo však bylo součtem jak rodin z Táborska, tak i z Kamenice. Počet příchozích obyvatel pouze z Táborska by tedy byl ještě nižší. Důvodem, proč některé rodiny s osídlenci vůbec nenastoupili do transportu nebo se zpětně navrátili do svých okresů, bylo dle komisní zprávy zejména kvůli nenaplnění slibů ze strany Chebska.¹⁸⁶

Osídlování sice nebylo záležitostí pomalou, avšak neprobíhalo tak rychle, jak se původně zamýšlelo, stát se musel potýkat s otázkou osídlování ještě mnoho let.¹⁸⁷ Po vymanění ze spárů socialismu se Cheb i celá republika nevyhnula vlivu komunismu, ve volbách roku 1946 jejich strana obdržela nadprůměrné množství hlasů. V pohraničí se 53 % obyvatel rozhodlo zvolit právě pro tuto stranu.¹⁸⁸ Tímto výsledkem bylo definitivně rozhodnuto, pro Cheb i celý stát započala nová kapitola.

¹⁸² Tamtéž, s. 91.

¹⁸³ Tamtéž, s. 72.

¹⁸⁴ JAK. Češi musí bydlet. *Chebsko*. 1945, 1. ročník, č. 39, 6. října, s. 1.

¹⁸⁵ Státní okresní archiv Cheb, městský národní výbor Cheb, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 99.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 110–111.

¹⁸⁷ ČAPKA, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 31.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 67.

Závěr

Situace, v níž se Cheb ocitl v roce 1945, byla výsledkem mnoha předešlých událostí. Za počáteční lze označit myšlenku na autonomii pohraničí, jež se objevila v 19. století. Důvodem zrodu této myšlenky mohlo být uvolňování života zdejších, ti se nově mohli společně scházet a volně vyjadřovat. Myšlenku na prosazení autonomie vůči českým zemím dále podpořila prohlubující se nenávisť dvou národů v jednom územním celku, to především v době po první světové válce. Počínající diskriminace Němců na chebském území měla za následek rozmach radikálních německých politických stran v následujících letech. Tyto strany často inklinovaly k socialismu. Jakýmsi pomyslným vyvrcholením moci strany se socialistickými sklony bylo vítězství strany SdP. Důvodem, proč se v Chebu i v celém pohraničí podobným stranám dařilo, byla hospodářská krize. Chvilkové nadšení místních občanů vystřídal nezdar nacistického Německa v bojích během druhé světové války a spolu s ním do pohraničí dorazily problémy. Ty dále eskalovaly především v letech 1944 a 1945. Nacistická propaganda se sice ze všech sil snažila, aby se zprávy o situaci na frontách nepřenášely ke zdejším obyvatelům, avšak ani to se mnohdy nevydařilo. Větší selhání zdejších orgánů by například vedlo ke ztrátě vlády nad městem a propuknutí nepokojů. Situace se dále vyostřila během pokusů US Army o osvobození města a jeho okolí. Střelba, boje a nálety byly pro občany jistě značně deprimujícími faktory, i proto se mnoho z nich uchýlilo k útěku. Po oficiálním osvobození Chebu americkou armádou ve městě chaos skutečně nastal, mnohé zákazy a formy diskriminace vůči německým obyvatelům potvrdily už tak narušené vztahy mezi oběma národy. Oproti Čechům byli značně znevýhodňováni, a dokonce označováni za nespolehlivé, za osoby, které můžou za každý čin nacistického Vůdce. Po odsunu bylo nutné nahradit až statisíce původních pracovníků. Dalo by se říci, že takový úkol představoval ještě náročnější výzvu než předchozí vysídlování, plán se proto nevyhnul značným komplikacím. Za hlavní neúspěch lze považovat nespokojené příchozí obyvatele, mnozí z nich si údajně stěžovali na nevhodný přístup vůči jejich osobě, přičemž tato skutečnost byla hlavním důvodem návratu do původních krajin. Je však nutno podotknout, že někteří zde opravdu zůstali, ale ani tito jedinci nemohli vyvrátit fakt, že pokusy o zpětné osídlení nebyly zcela úspěšné.

Cílem této bakalářské práce bylo přiblížení klíčových událostí v Chebu během roku 1945. Výběr lokality se ukázal jako velmi vhodný, protože se jednalo o specifické sídlo, kde mělo naprostou převahu německé obyvatelstvo a z tohoto důvodu tu nacionální otázky hrály po roce 1918 velmi důležitou roli.

Pro zasazení práce do širšího kontextu byla zprvu uvedena fakta o městě, jež čtenáři danou lokaci blíže představí, dále je poukázáno na události předcházející vybranému roku. Nezbytně důležitou část tvořilo zhodnocení podmínek pro život v době nacistické propagandy, osvobozování města, nucený odsun jedné části chebského obyvatelstva nebo zpětné osidlování lidmi z různých krajin. Zmíněná dění totiž tvořila klíčovou část v historické linii města. Nápomocny mi během zkoumání rozsáhlé problematiky byly vydané a nevydané prameny spolu s odbornou literární produkcí a rozhovorem.

Vybraná problematika není tedy definitivně vyčerpána a rozhodně by si žádala dostat větší prostor v následující analýze. Vzhledem k rozsahu práce je však nemožné postihnout celou problematiku a všechny důležité detaily, které rok 1945 skýtá. I přes tento fakt jsem se v práci snažil důkladně vyložit nezbytně důležité momenty daného roku a podat odpověď na otázku, zda bylo opravdu nezbytné bombardování Chebu, asi nejsymboličtější událost sledovaného roku. Tato otázka byla řešena v kontextu již zmíněných událostí. Při zkoumání vybrané literatury jsem přišel na to, že život v Chebu, a celkově v Sudetech, byl za dob vlády nacistů velmi temným obdobím pro zdejší občany. Jak jsme se mohli výše v textu dočíst, zdejší lidé se museli potýkat s životními problémy, nebyl jim dopřán žádný životní komfort, dokonce byli vystaveni riziku přímého nebezpečí náletů. Bombardování však dle mého názoru nutné bylo, a to z toho důvodu, že kdyby například letecké továrny zůstaly nadále činné, mohly by se zde montované letouny podílet na obraně Chebu a touto další posilou město bránit ve větší míře. Další okupační jednotky, které by při náletech nepodlehly, mohly bránit Cheb, tím pádem by měli američtí vojáci značně ztížený přístup. Nastat zde mohl takzvaný moment překvapení, který měli nacisté v oblibě. Řekl bych, že pro nás, kteří jsme tento život v Chebu nezažili, je tato situace složitější na pochopení a dnes se můžeme pouze poučit z chyb, aby se nic podobného v budoucnu již neopakovalo.

Pokračování ve výzkumu daného tématu se tedy vzhledem k jeho povaze přímo nabízí. Zajímavým předmětem zkoumání by jistě bylo bližší rozebrání dřívějšího života před vniknutím nacistických vojsk do města. Atraktivní by mohlo být také pojednání zabývající se vztahy mezi českými a německými občany před vypuknutím války. Ve větší míře by mohla být rozebrána problematika odsunu německých obyvatel z chebského okresu. Neméně významným tématem je ovšem i zpětné osidlování města a jeho okolí.

Vztahy poválečného období nejen v západních Čechách jsou dodnes velmi aktuálním tématem. Je však nutné přenést se přes válečné křivdy a upevňovat vzájemný vztah a spolupráci, tyto kroky jsou velmi důležité pro další společný rozvoj po tak dlouhém soužití ve stejném městě.

Seznam zkratek

DNSAP = Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, Německá národně socialistická strana

DSAP = Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik, Německá sociálně demokratická strana dělnická

NSDAP = Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, Národně socialistická německá strana dělníků

OSK = Okresní správní komise

SA = Sturmabteilung, Úderné oddíly

SdP = Sudeten Deutsche Partei, Sudetoněmecká strana

SHF = Sudetendeutsche Heimatfront, Sudetoněmecká vlastenecká fronta

SOkA = Státní okresní archiv

SS = Schutzstaffel, Ochranné oddíly

US Army = Americká armáda

USK = Úřad místní správní komise

Seznam pramenů a literatury

Nevydané archivní prameny

Státní okresní archiv Cheb, Městský národní výbor Cheb, Kronika města Chebu 1945–1947.

Vydané prameny

CHEBSKO, List západočeského pohraničí. 1. ročník. 1945. Číslo 7–39.

Literatura

BOHÁČ, J. *Cheb – město*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 1999. ISBN 80-86125-08-4.

BOHÁČ, J. *Starý Cheb*. Cheb: Nakladatelství Typ, 2008. ISBN neuvedeno.

BROŽ, M. *Cheb v období druhé světové války (události let 1938-1945)*. Cheb: HB Print, 2018. ISBN 978-80-87252-15-4.

BROŽ, M. *Cheb v proměnách dvacátého století: (období let 1918-2000)*. Cheb: HB Print, 2020. ISBN 978-80-87252-25-3.

BRUZEŇÁK, V. *Květen bez šeriků: konec 2. světové války na Sokolovsku a v jeho nejbližším okolí*. Cheb: Svět křídel, 2013. ISBN 978-80-87567-27-2.

ČAPKA, F. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: CERM, 2005. ISBN 80-7204-419-2.

GEBHART, J. *Revoluční gardy aneb vzhůru do pohraničí!*. In: *České průšvihy aneb, : prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1948-1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004, s. 141-148. ISBN neuvedeno.

GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-835-5.

HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy v českých zemích – od počátku státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

CHMELÍKOVÁ, J. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*. Cheb: Krajské muzeum Cheb, 2005. ISBN 80-85018-52-7.

KOESTLER, W. *Abschied von Eger*. Die Geschichte der Magdalena K. München: Universitas, 1990. ISBN 978-3800412327.

MAREK, J. *Oblastní čs. vojenské velitelství Cheb v květnu 1945*. In: Sborník Krajského muzea Karlovarského kraje / Cheb: Krajské muzeum Karlovarského kraje (2006 [vyd. 2007]). Cheb, 2000, s. 100-118. ISBN neuvedeno.

MAREK, J. *Šeříkový sólokapr: příběhy spojeneckých novinářů a vojáků z května 1945*. Cheb: Svět křídel, 2002. ISBN 80-85280-81-7.

MATĚJÍČEK, L. *Chebská křídla v souvislostech: příběh historicky prvního vojenského letiště v českých zemích a nacistické letecké továrny*. Cheb: Svět křídel, 2013. ISBN 978-80-87567-35-7.

PEKAŘ, F. *Cheb a okolí*. Praha: Olympia, 1984. ISBN neuvedeno.

ŘEHKA, J. *Poznámky k osvobození Chebska americkou armádou v r. 1945*. Cheb: Historicko-dokumentární komise OV ČSPB, 1990. ISBN neuvedeno.

SLAVÍK, R. J. *Američané a Cheb rok 1945*. Cheb: Propagace Agrokombinátu Cheb, 1990. ISBN neuvedeno.

TOMS, J. *Poslední měsíce nacistického režimu ve vládním obvodu Cheb (Karlovy Vary)*. Historie okupovaného pohraničí 1938-1945. 6. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2000, s. 177-203. ISSN 1212-3439.

ZELENÝ, K. *Vyhnání a život Čechů v pohraničí 1938-1945: vzpomínky II: příloha sborníku Historie okupovaného pohraničí 1938-1945*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1999. ISBN 80-85864-68-1.

Internetové zdroje

CARL VON OSSIETZKY UNIVERSITÄT OLDENBURG [online]. Online-Lexikon zur Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z: <https://omelexikon.uni-oldenburg.de/orte/eger-cheb>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Základní údaje podle měst v Karlovarském kraji k 31. 12. 2021 [cit. 9.4 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/11244/17816755/330083222710.pdf/a569958a-6358-4486-9695-6b22e3062a1e?version=1.1>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Vybrané ukazatele v Karlovarském kraji a jeho okresech v 1. až 4. čtvrtletí 2021 [cit. 9.4 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142333240/33008421q4c1.pdf/9958a4bd-49cb-411e-abb1-94156393e64b?version=1.7>.

DEUTSCHE VERWALTUNGSGESCHICHTE [online]. Von der Reichseinigung 1871 bis zur Wiedervereinigung 1990 [cit. 9.4 2023]. Dostupné z: https://treemagic.org/rademacher/www.verwaltungsgeschichte.de/sud_eger.html.

EGERER-LANDTAG [online]. Das Kriegsende in Eger 1945 [cit. 9.4 2023]. Dostupné z: <http://www.egerer-landtag.de/Geschichte/Kriegsende.htm>.

HAMELIKA [online]. Vlastivědný zpravodaj pro Mariánské Lázně a okolí. Dobytí Chebu [cit. 20. 12. 2022]. Dostupné z: <http://hamelika.webz.cz/h95-01.htm>.

Resumé

The bachelor thesis maps important changes affecting the operation of the town of Cheb, especially in 1945. It also points out the previous historical changes that preceded this year and are closely connected with it. This year was a crucial one for the city. The inhabitants experienced a variety of situations, a considerably unpleasant situation was the deterioration of living conditions, which was due to the halting of the advance and the subsequent loss of many battles by the German army. The town also faced air raids, liberation, forced removal of large numbers of the original inhabitants or the arrival of new residents. Numerous air raids on Cheb took place in 1945, when up to 30 % of the local buildings were destroyed. However, this sad reality is also supported by the fact that, from an objective point of view, these air raids had to happen. The American troops targeted the local factories, railway station and other important buildings with premeditated raids, and these were either put out of action for a long time or destroyed completely. Otherwise, they probably would not have been damaged and war equipment or aircraft could still have been produced for the Nazis.

Seznam textových a obrazových příloh

1. Přepis rozhovoru s Jiřím Pötzlem, viz Přílohy.

Příloha z okresních novin Hraničář, 1975.

2. Proměny nádraží během let 1935 až 1975.

Fotografie z osobního archivu Jiřího Pötzla.

3. Nádraží těsně po bombardování (osobní archiv Jiřího Pötzla).
4. Pohled na budovy v těsné blízkosti nádraží, opět rok 1945 (osobní archiv Jiřího Pötzla).
5. Pohled z ptačí perspektivy na zničený viadukt, který představoval (a stále představuje) důležité železniční spojení s okolím (osobní archiv Jiřího Pötzla).
6. Fotografie zachycující zničenou krajinu okolo viaduktu, v pravém dolním rohu můžeme zahlédnout bývalý dům pamětníka (osobní archiv Jiřího Pötzla).
7. Následky únorového náletu na leteckou továrnu situovanou na chebském letišti (osobní archiv Jiřího Pötzla).
8. Kombinovaný oddíl projíždějící městem po jeho osvobození, zde zachycen na náměstí (osobní archiv Jiřího Pötzla).

Přílohy

Příloha č. 1.

Pro doplnění pramenné základny jsem se pokusil dohledat pamětníka událostí popisované v této bakalářské práci. Stal se jím pan Jiří Pötzl. Narodil se 1. 4. 1936 v Dřenicích do smíšeného manželství. Válku zde prožíval od roku 1942, kdy se do Chebu přistěhoval. Se svou rodinou tehdy bydlel v části města zvaném Zlatý vrch. Rok 1945 vnímal očima devítiletého chlapce a o děj kolem něj se tolik nestaral, jako třeba jeho vrstevníci. Od těch se však jednou věcí liší, mnou vybraný narátor nebyl nikdy z Chebu vysídlen.

Každý člověk je samozřejmě ovlivněn nějakým obdobím, ve kterém se dříve pohyboval, ale myslím si, že právě on je tím správným kandidátem, jelikož dokáže velmi kriticky popsat dané období. Celkově se dá říct, že narátor je s prožitou situací velmi vyrovnaný, o všem mluví velice otevřeně a rád se o svá prožívání podělí s lidmi, kteří o tyto události mají zájem.

Dnes je členem jedné z národnostních menšin v Chebu a pravidelně se schází se svými přáteli ve Svazu Němců. Narátor mi nastínil všechny vzpomínky, jež z této doby má, ať už jsou to vzpomínky dobré či špatné. Z rozhovoru jsem vybral pouze pasáže relevantní pro zpracování mé práce, například ty, jež byly zmíněny v použité literatuře, a narátor je taktéž zmiňuje nebo naopak vyvrací.

Rozhovor se uskutečnil 1. 4. 2023 a proběhl dle mého očekávání, narátor mi v mnohém vyšel vstříc, vysvětlil mi různé události a byl velmi milý, dokonce se i sám nabídl, že mi ukáže fotky ze svého archivu.

Pan Jiří začíná takto:

JP: „Narodil jsem se 1. 4. 1936 v Dřenicích, ve 42 jsme se přistěhovali do Chebu, nevím kvůli čemu, pravděpodobně, kvůli práci tátovo, že měl tři děti, kvůli škole a tak dále a tak dále. Konec války jsem čekal furt na vysídlení. O nic jinýho jsem se nezajímal. Pak jsme se tady sešli s klukama, bylo nás asi 8-12 kluků nás bylo, všechny z našeho ročníku, co nebyli vysídlení, někdy potom v těch 60. letech se vysídlila, asi půlka oficiálně. A druhá půlka tu zůstala a teď jsme jenom tři.”

MH: „*Jak jste v té době vnímal Němce?*”

JP: „*Zhruba jako každého druhého člověka. Já jsem ani nevěděl, že tu byli Češi atd. Já jsem ani nevěděl, že moje maminka byla Češka. Ona pocházela ze smíšeného manželství, jsem to nevěděl, dozvěděl jsem se to, až jak začali jezdit. No, moje rodina, tátovo rodina, byli všichni vysídlený. Potom když táta s mámou vždycky jezdili na návštěvu, tak jsem kolikrát vyplnil tu žádost – výjezdní doklady, tak jsem si všiml, že má jméno Kozáková, tak tím mi to dopadlo¹⁸⁹, že nebyla Němka.” Dále dodává: „*My jsme si o českou příslušnost nežádali, my jsme byli začlenění podle nějakého paragrafu.*”*

MH: „*Je tedy pravda, že zde byl zákaz smíšených manželství, když Vaši rodiče byli v takovém manželství?*”

JP: „*Nevím, nevím, akorát vím, vzpomínám si, že jednou jsem šel s mámou, to už jsem měl kolem deseti, dvanácti let, no, už po válce. Řekla mi „Kluku, až se budeš ženit, vem si, pokud možno ne cizinku.” Tak jako pře tu byli. Napřed táta, že má Češku, potom máma, že měla Němce, po válce.*”

MH: „*Takže říkáte, že se všichni vnímali stejně jako děti? Že mezi nimi nebyl rozdíl?*”

JP: „*Pokad' já pamatuju, tak rozdíl nebyl. Až potom semka, to už bylo po válce, já jsem ještě furt čekal, že nás budou vysídlovat, tak jsem ani do školy nechodil, furt jsem čekal, že půjdeme ven¹⁹⁰ a jednou jsem se potkal s nějakým klukem, von něco řek, já jsem mu nerozuměl, potom mluvil česky na mě, tak jsme si dali do držky. Pak jsme byli 60 let nejlepší kamarádi, teď je to asi 3 roky, co zemřel, nějaký Milan Škodů [Dlouhá pauza, vzpomíná]. Jinak nic. Já jsem problémy žádný neměl, jako ve škole, protože jsem byl o tři roky starší než všichni. Já jsem chodil za Německa dvě třídy, třetí třídu jsme šli ráno do školy, za chvíli nás hnali domu, protože byl nálet. Když jsem potom po těch třech letech začal zase chodit do školy, tak mě dali do druhé třídy zpátky a v polovině mě dali do třetí, protože jsem byl takovej klacek, ale stejně jsem byl o tři roky starší, tam si zásadně žádný nedovolil něco říct, že jsem Němec nebo takový. Na vojně taky ne. Akorát potom v práci jsem měl problémy. Tam byl jeden, ten samej ročník jako já, ale on pochází z Moravy a že jeho tatínek přišel v koncentráku o život, tak to sved na všechny Němce, na všechny lidi německý. Až potom jsme jednou jeli na svatbu, byli jsme na svatbě, tam jsme se vožrali, řekli jsme si to z vočí do vočí, říkám Milane, můžu já za to, že můj tatínek mě udělal? Já teďka nemůžu soudit, že mě udělal, že jsem na světě [Je to tak, ne? Kýve hlavou].*

¹⁸⁹ Došlo, pan Jiří často mluvil egerlandštinou, tak některá česká slova si nevybaví správně.

¹⁹⁰ Myslí tím za hranice.

Pak jsme byli nejlepší kamarádi, on byl strašnej komunista, a jak jsem jezdil Cheb až Doubrava (narátor byl řidič autobusu) tam vodtad' mě sundal, protože jsem byl Němec.”

MH: „*Pamatujete si nějak nálety?*”

Zde pan Jiří detailně popisuje, co vše se událo během tří náletů, které měl možnost zažít. První nálet byl prý velmi slabý, avšak s dalšími nálety se intenzita stupňovala. Při posledním náletu bylo nutné se schovat ve skalním krytu.¹⁹¹

MH: „*Pamatujete si, jaký to byl přesně den?*”

JP: „*Ne, ne, ne, nepamatuju. No a pak jsme přišli domu a koukáme, že barák je rozbitej, ten malej domeček, ne? Tak jsme vzali malýho kluka, tomu bylo rok, bráchovi, tak jsme ho naskládali do kočárku, máma ho sebrala, já jsem si vzpomněl, že ještě neměl flašku na pití, tak jsem šel zpátky a pak jsme šli vedle toho kočárku. Potom sestra už byla mrtvá, jsme byli jen my dva kluci a v kočárku jeli jsme do Dřenic (tam se i narátor narodil) k babičce. Tam jsme chodili do jednotřídky v tej vesnici, do německé školy. Tátovo bratr v té vesnici dělal pekaře. A oni se tam schovávali u toho mlýna ve sklepě, jak to bouchalo, on s sebou praštil.”*

Dále dodává: „*Já kluk pitomej, já jsem jednou přišel právě za strejdou do pekárny a říkám „Heil Hitler”, to už byl konec války a on „bud' zticha, to už se nesmí říkat”. Jenže to byl zvyk. A pak se do tý jeho pekárny nastěhovali Američani. Tam byl nějakej ten spolek, měli zálusku na nějakej ten hakl, Američani se do toho báli jít, pak poslali nějakyho Němce, aby to prohlídl, jestli to nebouchne, pak si to teprv odvezli. Pak jsme se nastěhovali zpátky do Chebu, to už bylo všechno pryč. A pak už když byli Němci pomalu všichni vysídlení, my jsme tam šli do jednoho baráku, máma už šetřila výbavu na dceru, moje sestra byla o 6 let starší, byla 33. ročník, pak ve 40. tým zemřela na [pauza] záškrť. Už mi to dýl myslí no.”* Následuje část, kde pan Jiří popisuje, jak se místní zloději snažili vyrabovat jejich dům.¹⁹²

¹⁹¹ Viz textová příloha práce.

¹⁹² Viz textová příloha práce.

MH: „A to raboval kdo?“

JP: „*No ty první, rabovací, co přišli ze Slovenska. Mamka potom na ně začala česky, tak ustoupili, tak toho nechali a šli. A pak tady žili kočovný cikáni, ale nevadili mi.*“

MH: „*Když jste se schovával v krytu před náletem, co jste si říkal, co se vám honilo hlavou?*“

Mít strach o svůj život není samozřejmě nic příjemného. Pan Jiří se mi snažil v této otázce nastínit, co v krytu prožíval během probíhajícího náletu.¹⁹³

MH: „*Máte známé, co bydleli kolem, kteří by mohli posoudit, jestli byly nálety horší v Chebu nebo jinde?*“

JP: „*Ty byly všechny vysídlený. To nevím.*“

MH: „*Pamatujete si, jaké ulice byly zasáhnuté náletem?*“

Pan Jiří popisuje ještě další ulici, která byla postihnuta, než dokládá literatura.¹⁹⁴

MH: „*Ty ulice u nádraží a přímo nádraží máte vlastně na té fotce.*“

JP: „*No no no, a ještě jak jsou vzádu na sídlišti koleje do Frantovek, tam byl můstek, most přes ty koleje a drážní domek. Potom jel vagón právě směrem Cheb – Frantovky, trestanci to asi byli, a jak byl rozbombardovanéj viadukt, tak vlak musel zastavit a oni se rozutekli všude. Potom jsme jednoho našli, byl shovanéj v křoví a na nás tak žebrol, že jsme mu jednou nesli chleba a nějaký brambory a pak se ztratil. Jestli to byl utečenec nebo německej voják, nevím.*“

MH: „*Pamatujete si osvobození, když sem přijeli americké jednotky?*“

Pan Jiří si osvobození pamatuje velmi živě, sdělil mi, kde se během osvobození nacházel se svou rodinou a co prožíval.¹⁹⁵ Dodává, že druhý den našel mrtvého amerického vojáka, nejspíše téhož, který je osvobodil.

¹⁹³ Viz textová příloha práce.

¹⁹⁴ Viz textová příloha práce.

¹⁹⁵ Viz textová příloha práce.

MH: „*A myslíte, že ho zabil někdo místní?*”

JP: „*Z mé rodiny ne.*”

MH: „*A někdo jiný myslíte?*”

JP: „*Jo, akorát, ale jak jsme jeli od toho mlýna, jak tam tatínek pracoval, tak oni zůstali furt doma, ta strýcovo rodina, tak dostali plný zásah a celá rodina v tom zůstala, to byl ten předposlední nálet. A na posledním už jsme nebyli v Chebu, to jsme byli pryč.*”

MH: „*Pamatujete si vysídlení?*”

JP: „*Přímo ne. My jsme byli zabaveni taky, dvě bedny tam stály... nějaký kufry... rozkaz jsme měli, ale pak jsme byli odloženi. Právě asi proto, že přišli na to, že rodiče jsou míšený, pravděpodobně.*”

MH: „*Vnímal jste ten odsun druhých Němců nějakým způsobem?*”

JP: „*Ani tak ne, ani tak ne. Některý tam byli už byli v klášteře odsídlený, taky je stáhli zpátky, jo, tatínek byl Čech a mamka Němka, vobráceně než naši. Taky, ty už byli zabalený, ty už byli v klášteře, vždycky je stáhli do jedný hromady a pak tam vodtaď na nádraží do vagónu a pryč.*”
Dále mi pan Jiří podává detaily o Němcích, jež převáželi své osobní věci přes hranice.¹⁹⁶

MH: „*Já jsem se dočetl, že tento odsun se nazýval “divoký”, nazval byste ho stejně?*”

JP: „*Jelikož jsem ho nezažil, já nemůžu říct. Jen z vyprávění no. Moje příbuzenství venku, ty byli všichni 20. až 22. ročník ve válce.*” Jeho přísedící kamarádka však říká, že největší počet vysídlenců byl právě v roce 1945, zbytek na začátku roku 1946.

MH: „*Jaké byly Vaše plány, když jste byl mladý?*”

JP: „*Chtěl jsem se vyučit černým řemeslem automechanik a řekli “bohužel není možný”, ale vím, že moji známí, kamarádi, všechny šli tam, co chtěli a mě nabídli stavebnictví, hornictví nebo hutnictví. Tak jsem si říkal, nejzdravější je to stavebnictví, tak jsem se vyučil zedničinu, no, a když jsem byl hotovej, tak mě to nebavilo, tak jsem šel právě do ČSAD jezdit autobusem. Papíry jsem si dělal, normální řidičák jsem měl už v civilu, než jsem šel na vojnu, tam jsem jezdil taky autem, tahal jsem kanon za sebou. Pak mi udělali řidičák na autobus a potom vozil jsem za sebou ty papaláše. Tak jsem teda byl autobusákem no.*”

¹⁹⁶ Viz textová příloha práce.

MH: „*Do jaké školy jste chodil jako malý?*”

JP: „*Do Dimitrovky, teď je to Karlovka. Tím druhým rokem nebo třetím už jsme šli ráno do školy a už byl nálet, byly jenom sirény a už jsme letěli domu. Poslední půlrok jsme už vůbec nechodili do školy.*”

MH: „*To bylo také kvůli náletům?*”

JP: „*Ano, kvůli náletům. Buď byl nálet přímo na Cheb, nebo proletěli dál.*”

Příloha č. 2.

Příloha č. 3.

Příloha č. 4.

Příloha č. 5.

Příloha č. 6.

Příloha č. 7.

Příloha č. 8.

